

RIKSDAGENS PROTOKOLL

1894.   Andra Kammaren.   N:o 14.

Onsdagen den 7 mars.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades de i kammarens sammanträden den 27 och 28 nästlidna februari förda protokoll.

§ 2.

Anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till Riksdagens skrifvelse, n:o 6, till Konungen, angående af Riksdagen beslutade ändringar i rikets grundlagar.

§ 3.

Föredrogos och bordlades för andra gången:
bevillningsutskottets betänkande n:o 4;
lagutskottets utlåtanden n:is 19, 20 och 21; samt
Andra Kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande n:o 4.

§ 4.

Till behandling företogs härefter statsutskottets utlåtande n:o 5, angående regleringen af utgifterna under riksstatens fjerde hufvudtitel, omfattande anslagen till landtförsvaret.

Punkterna 1 och 2.

Biföllos.

Punkten 3.

Mom. a)–d).

Biföllos.

Andra Kammarens Prot. 1894. N:o 14.

Ang. höjd dag-
aflöningsför det
icke garniso-
nerade infan-
teriets korpo-
raler och vice
korporaler.

Mom. e)

Uti en inom Första Kammaren af herr *H. Falk* väckt motion (n:o 7) hade yrkats bland annat, att Riksdagen måtte besluta, att dagaflöning för det icke garnisonerade infanteriets *korporaler* skulle utgå med 75 öre och för *vice korporaler* med 60 öre; och att för detta ändamål anslaget till det icke garnisonerade infanteriets befälsaflöning måtte från sitt nuvarande belopp, 3,996,084 kronor, höjas med 126,000 kronor, eller till 4,122,084 kronor; men hemställde utskottet under förevarande moment, att motionen i nu angifna delar ej måtte vinna Riksdagens bifall.

I fråga härom anförde:

Herr Thestrup: Redan den 14 november 1890 påpekade dåvarande statsrådet och chefen för landtförvarsdepartementet i ett anförande till statsrådsprotokollet det af armébefälet ofta öfverklagade förhållande, att de indelta soldaterna allt mer och mer lade i dagen obenägenhet att mottaga de högre aflönade befattningarna såsom korporaler och beställningsmän, och att till och med i dylika befattningar redan anställdt manskap ofta sjelf anhöll att blifva till soldatklassen nedflyttadt, endast för att derigenom undgå de ökade öfningar, som af innehafvarne af nämnda befattningar fordrades, hvilket förhållande nödvändiggjorde en tillökning af fast anstälde korporaler, hvarigenom tjenstgöringen under de förlängda öfningarna komme att fördelas på flera, och derjemte en förbättring af lönevilkoren, som skulle göra korporalsbeställningarna mera eftersökta, innan de af regeringen påyrkade utsträckta beväringsofnin-garna kunde nå den dermed åsyftade verkan.

Under återopande af detta krigsministerns anförande till statsrådsprotokollet hemställde, vid behandlingen inom statsutskottet af regeringens vid 1892 års riksdag framlagda proposition angående ordnande af landtförsvaret och i sammanhang dermed utsträckning af de värnpligtiges vapenöfningar jemte de af enskilde motionärer väckta förslag i dessa ämnen, en reservant från Första Kammaren inom utskottet bland annat, att Riksdagen ville hos Kongl. Maj:t anhålla om framläggande af förslag till ökande af antalet fast anstälde korporaler och vice korporaler vid indelta arméns alla infanteriregementen samt om beredande åt dessa af förmånligare aflöningsvilkor, så att både befälsbristen vid en skeende mobilisering måtte i någon mån kunna utjemnas och tillgången på lämpligt underbefäl vid de värnpligtiges öfningar underlättas.

Då frågan om andtförsvarets ordnande sedermera inom Riksdagen förekom till behandling, yttrade med anledning af den föreliggande frågan en talare i Första Kammaren, att, om det då framlagda förslaget om beväringstidens utsträckning till 90 dagar blefve en verk-lighet, detta skulle leda till en särdeles bekymmersam ställning för en väsentlig del af det befintliga befälet, nemligen den vigtiga korporals-

graden. De flesta kände utan tvifvel de indelta korporalernas ställning samt att dessa såväl genom arten som beloppet af sina löneinkomster till väsentlig del voro hänvisade att genom eget arbete förtjena sitt eget och familjens uppehälle. Om nu statsutskottets förslag om utsträckning af öfningstiden för de värnpliktige bifölles, blefve följden den, att äfven korporalernas årliga tjenstgöring komme att utsträckas till tre månader och derutöfver. Hela sommaren skulle således för dem gå förlorad för eget förvärf; de kunde icke uppehålla sin familj, ställningen blefve olidlig, och det komme för den skull sannolikt att blifva ganska svårt att på ett tillfredsställande sätt upprätthålla den för armén särdeles viktiga korporalsgraden. Felet härtill skulle då ligga dels i korporalernas ringa antal och dels i den otillräckliga aflöningen.

*Ang. höjd dag-
aflöning för det
icke garniso-
nerade infan-
teriets korpo-
raler och vice
korporaler.
(Forts.)*

Det förslag om försvarets ordnande, som framställdes vid 1892 års lagtima riksdag, föll, såsom vi veta; och det blef först samma års urtima Riksdag förbehållet att lösa denna viktiga fråga och i sammanhang dermed få tiden för vapenöfningarna för de värnpliktige utsträckt till 90 dagar.

Den särdeles viktiga fråga, hvarom nu afhandlas, har vid denna riksdag åter dragits under kamrarnes pröfning genom en i Första Kammaren väckt motion, deri motionären på anförda skäl yrkar, att dagaflöningen för det icke garnisonerade infanteriets korporaler måtte utgå med 75 öre och för vice korporaler med 60 öre samt att hufvudtitelns anslagssumma måtte ökas med ett deremot svarande belopp, som i motionen närmare angifvits.

Uti den vid motionen fogade utredning, mot rättigheten af hvars uppgifter ingen annan anmärkning förekommit inom utskottet, än att utskottet, med anledning af motionärens uppgift om storleken af den till vice korporaler utgående dagaflöning, erinrat, att enligt numera gällande bestämmelser, nemligen kongl. cirkuläret den 9 oktober 1860 och kongl. brefvet den 10 mars 1876, dagaflöning under beväringmöte till vice korporaler och soldater, som göra korporalstjenst, utgår med 25 öre, har motionären anført, att korporalsgraden, hvilken han för sin del ansåge såsom stammens värdefullaste del, genom den utsträckning i de värnpliktiges vapenöfningar, hvilken blifvit beslutad i sammanhang med det nya härordningsförslagets antagande vid 1892 års urtima riksdag, fått sin tjenstgöring i hög grad ökad, utan att dess redan förut ganska knappt tillmätta löneinkomster erhållit en deremot svarande förbättring. Att detta förhållande skulle menligt inverka på korporalernas ekonomiska ställning, har motionären, såsom mig synes, ganska tydligt påvisat, under särskildt framhållande deraf, att dessa personer, hvilka hufvudsakligen genom eget arbete försörja sig och de sina, genom den numera till 90 dagar ökade årliga tjenstgöringen vid de värnpliktiges vapenöfningar, och detta under årets bästa arbetstid, fått sitt tillfälle till förvärf minskadt och dermed äfven sin ekonomiska ställning i hög grad försämrad.

*Ang. höjd dag-
aflöning för det
icke garniso-
nerade infan-
teriets korpo-
raler och vice
korporaler.
(Forts.)*

Motionären har äfven påvisat, hurusom, enligt de uppgifter, som han erhållit och mot hvilkas rigtighet anmärkning icke förekommit, det nu lär förhålla sig så, att vid nästan alla indelta regementen de af arméns korporaler och vice korporaler, som icke tjenstgöra vid stammens öfningar, såsom rekrytmöte, korporalskola och skjutskola, alla kommenderas till de under sommaren pågående beväringsskrytmötena. Att detta skall för dem vara betungande, torde väl icke kunna bestridas. I följd häraf, och då, såsom motionären ontalat på sid. 14 i sin motion, härtill kommer, att enligt nu gällande bestämmelser årligen till en förberedande korporalskola under 50 dagar och till en korporalskola under 100 dagar ett antal stammanuskap kommenderas, så har det inträffat och lär fortfarande inträffa, att, långt ifrån att det blifvit en sträfvan för menige man att vinna befordran till korporalsgraden, dessa tvärtom anse en sådan befordran för ett särskildt onus; och det har till och med från trovärdiga håll uppgifvits, att af de soldater, som kommenderas till dessa skolor, åtskillige såväl på det praktiska som teoretiska området till korporaler särdeles lämplige, för hvilka det icke skulle varit förenadt med någon svårighet att aflägga de för vinnande af korporalsbefordran erforderliga examina, afsigtligt låtit sig i profven underkännas, för att dy-medelst undgå en befordran till högre grad, hvars ernående de finna menligt för sin framtida ekonomiska ställning. Jag behöfver icke påpeka, huru ofördelaktigt ett sådant förhållande är, och huru en sådan uppfattning måste verka i hög grad demoraliserande för denna särdeles viktiga gren af vår armé.

Härtill kommer en ytterligare omständighet, som jag vid detta tillfälle icke vill lemna alldeles obeaktad. Frikostigt anslog Riksdagen i sammanhang med det nya arméförslagets antagande åt de värnpliktige en dagaflöning af 50 öre, men för korporalerna blef, oafsedt deras ökade verksamhet, den förut gällande dagaflöningen af 25 öre oförändrad. Att inom indelta armén och särskildt dess lägre grader en ganska stor missbelåtenhet med detta, såsom mig synes, mindre rigtiga aflöningsförhållande är rådande, måste ju anses helt naturligt.

Som emellertid saken nu föreligger, då icke från regeringen aflåtits någon framställning i detta afseende, utan densamma utgått på enskild motionärs förslag, och då utskottet nästan enhälligt afstyrkt motionen, skall jag icke tillåta mig att framställa något yrkande i den rigtning, motionen åsyftar. Men jag tror, att, om vid en blifvande riksdag vederbörande krigsstyrelse framlägger förslag om ökning af korporalernas och vice korporalernas aflöningsförmåner under beväringsofningarna, ett sådant förslag särskildt i denna kammare, som ju har sig föresatt att åt de lägst stående samhällsklasserna bereda en, såvidt möjligt är, god och tryggad tillvaro, skulle upptagas med bifall; och att det öfver hela landet skulle upptagas på samma sätt, derom är jag äfven på det lifligaste förvissad.

Herr grefve och talman! Jag har icke något yrkande att framställa.

Herr Alsterlund: Äfven jag anser, i likhet med den föregående talaren, den utaf herr Falk i Första Kammaren väckta motionen vara mycket beaktansvärd. Korporalernas vid det icke garnisonerade infanteriet och kavalleriet tjenstgöring är numera dubbelt större mot hvad den var före år 1886. Billighet och rättvisa fordra väl, att med en förhöjd och förlängd tjenstgöringstid också bör följa förhöjd aflöning.

*Ang. höjd dag-
aflöning för det
icke garniso-
nerade infan-
teriets korpo-
raler och vice
korporaler.
(Forts.)*

Korporalen bor tillsammans med manskapet under vapenöfnin- garna; hans goda uppförande och pligttrohet verka gifvetvis derför synnerligen fördelaktigt på truppen. Hvar och en, som någon längre tid varit kompanichef, vet, att korporalsbefattningarna äro mycket viktiga befattningar. Också låter man sig angeläget vara att till korporaler utvälja dem bland manskapet, som med intelligens förena ett i allo godt och hedrande uppförande. Men det torde blifva svårt hädanefter att kunna förmå de bästa af manskapet att åtaga sig korporalsbefattningar, då, såsom den nästföregående talaren mycket riktigt framhöll, korporalerna till följd af ökad tjenstgöring få det i ekonomiskt hänseende sämre än soldaten. Jag tror derför, herr talman, att bifall till motionen skulle icke allenast afhjelpa en obillig- het, för att icke säga en orättvisa, i aflöningsförhållandena för dessa korporaler, utan äfven i sin mån verka fördelaktigt på arméns duglighet.

Då nu emellertid utskottet så godt som enhälligt afslagit mo- tionen — det finnes nemligen endast en reservant, och den tillhör Första Kammaren —, så inser jag mycket väl, att det icke finnes någon utsigt för att den skall kunna gå igenom; och skall derför, herr talman, icke heller jag tillåta mig att göra något yrkande i detta syfte. Jag har endast velat uttala mig till förmån för mo- tionen, och har jag ansett detta vara min pligt såsom varande med- lem af den icke garnisonerade armén. Jag hoppas att, när och om en förnyad framställning om förhöjning i korporalernas aflöning för Riksdagen framlägges, densamma då skall röna bättre behandling inom utskottet, än som nu varit fallet, äfvensom att den måtte vinna gehör inom denna kammare, hvilken ju alltid visat sig be-akta löneförhållandena för de lägre stående tjenstemännen. Så har den ju beviljat förhöjd aflöning åt den lägre tjenstemannapersonalen vid statens jernvägar, likasom den ju äfven för några år sedan höjde dagaflöningen åt arméns underofficerare.

Herr grefve och talman! Jag har icke något yrkande att göra.

Herr Nordström: Lika med den föregående talaren kan jag icke underlåta att uttala mina sympatier för våra fattiga korporaler vid den indelta armén. Jag misstänker, att statsutskottets ledamöter icke tillräckligt beaktat innebörden af herr Falks motion. Den är verk- ligen så beaktansvärd, att jag tror, att knappast någon enda anslags- fråga å fjerde hufvudtiteln torde få anses vara mera på sin plats än just frågan om ökad aflöning åt våra korporaler och vice korporaler.

Det kan icke ligga någon rättvisa och billighet deri, att, under

*Ang. höjd dag-
aftöning för det
icke garniso-
nerade infan-
teriets korpo-
raler och vice
korporaler.*

det att våra beväringar få uppbära 50 öre om dagen i aflöning, våra fattiga korporaler skola nödgas tjenstgöra för 25 öre och vice korporalerna för 10 öre om dagen. Före den nya värnpligtslagens antagande hafva kontrakt upprättats med nuvarande korporaler och vice korporaler. Vid uppgörande af dessa kontrakt beräknades icke, att korporalerna skulle få en så väsentligt ökad tjenstgöring, som de nu fått i följd af en utsträckt värnpligt. Jag undrar just, hvad våra herrar embets- och tjenstemän skulle säga, om man ålade dem nära dubbelt så lång tjenstgöringstid som den nuvarande. Då finge man nog höra annat ljud i skällan. Men då det gäller våra fattiga korporaler, denna aktade medborgareklass, bestående af personer, som hafva ett stort anseende inom samhället och som skulle komma att utöfva ett stort inflytande på arméns duglighet, i fall det blefve fråga om arméns mobilisering, så finner man sig kunna handla huru som helst. Ett sådant förfaringssätt återfaller vidare och återverkar på rothållarne — något som man kanske icke tillräckligt beaktat —, hvarför jag, då ju det är att antaga, att denna motion skall återkomma, ber att få lägga mina yrkesbröder, rothållarne, synnerligen på hjertat att, då denna fråga en annan gång åter förekommer, söka utreda, huru härmed sig rätteligen förhåller.

(Forts.)

Inom den ort, som jag tillhör, hysa redan nu våra rekryter stor respekt för våra korporalskolor och försöka på allt möjligt sätt att undgå att bevista desamma, allt för att undvika att blifva utsedda till korporalstjenst. Förr var ju en sådan tjenst mycket eftersträfvad, och den borde väl äfven blifva det hädanefter. Men man må icke undra öfver att personer, som sitta med familj och söka att redligen försörja sig, vilja draga sig tillbaka, när de sålunda se sin arbetsförtjenst inskränkt. Ty den tid, då mötena pågå, inträffar just under den del af året, då bästa tillfällena erbjuda sig till att bereda sig förtjenst till sitt uppehälle. Att de under sådana omständigheter icke äro angelägna om eller trakta efter äran att blifva korporaler blott för hederns skull är ej att undra på. Från hvilken synpunkt man än må betrakta saken, vare sig från militärisk eller moralisk, eller från vårt eget — jag menar rothållarnes — välförstådda intresses synpunkt, synes det mig därför icke vara någon idé med att förkasta ett förslag, som synes synnerligen beaktansvärdt.

Jag skall emellertid icke göra något yrkande, emedan jag anser att det för närvarande skulle till ingenting tjena; men jag har ansett mig böra fästa Första Kammarens uppmärksamhet på de af mig nu omförmälda förhållanden, allt under förhoppning att, då motionen en gång återkommer, den då må komma att röna en bättre behandling, än som nu kommit densamma till del.

Herr Lasse Jönsson: De föregående talarne hafva visserligen icke gjort något yrkande om bifall till motionen, och jag skulle därför hafva kunnat underlåta att begära ordet.

Emellertid synas mig ganska goda skäl tala för att motionen *Ang. höjd dag-*
 bort af statsutskottet afstyrkas, såsom ju äfven skett. Den siste *aflöningsför det*
 talaren menade, att statsutskottet icke beaktat motionens innebörd. *icke garniso-*
 Men jag kan försäkra herrarne, att vi så väl i afdelningen som i *nerade infan-*
 utskottet togo frågan i moget öfvervägande och diskuterade den- *teriets korpo-*
 samma ganska mycket. *raler och vice*
korporaler.

(Forts.)

Det kan ju låta mycket bra att tala om att korporalerna böra hafva större löner. Men hvarifrån skola då dessa tagas? Så små dessa löner än kunna tyckas, då de tagas hvar och en för sig, uppgå de då de sammanläggas till ett icke så litet belopp, och den föreslagna förhöjningen skulle högst betydligt öka utgifterna.

För öfrigt är det enligt min uppfattning så — möjligen kan erfarenheten vara en annan på andra orter — att af det lägre armébefälet det icke är någon grupp, som har det bättre ställdt än just korporalerna. Underofficerarne äro i den ställningen, att de anses som ett slags herremän, som icke kunna nedlåta sig till hvad arbete som helst, och de äro därför i jemförelsevis svårare ställning än dessa korporaler, som icke äro förhindrade att emellan mötena skaffa sig arbetsförtjenst. Det finnes vidare beställningsmän, hofslagare och sjukvårdssoldater o. s. v., hvilka hafva en dagaflöning af endast 6 öre och icke någon särskild ersättning, och de äro kommanderade till tjänstgöring under ungefär lika lång tid som dessa korporaler. Korporalerna hafva dessutom, utom sin nummerlön och 25 öre i dagaflöning, en årlig lön af 120 kronor, och deraf bör väl en del komma deras familj till godo. Jag vill för öfrigt icke ställa mig på deras ståndpunkt, som anse, att man icke bör tvinga en korporal att genom arbete utom tjensten bidra till sin familjs underhåll. Vi böra akta oss, att vi icke ställa så till, att vi onödigtvis draga in flere i herreklassen, från det nyttiga arbetet.

På grund af hvad jag nu anfört, ber jag få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr Andersson i Löfhult: Här har påståtts, att våra korporaler skulle vara väl aflönade, men enligt den erfarenhet jag har, är det svårt att få våra rekryter att ingå vid korporalskolorna, ty de hafva en viss respekt för att blifva korporaler och vice korporaler, emedan de anse att arbetet numera är så betungande. Jag tror därför, att det vore skäl för Riksdagen att bifalla förslaget att gifva dem högre dagaflöning, då de äro kommanderade. Jag känner många fall, då soldater tagit afsked därför, att de icke vilja in i korporalskolan.

En talare har här sagt, att de små äro de bäst aflönade. Nej, mine herrar, det kan icke vara sant. Det är nog så, att de lägre tjänstemännen äro ganska lågt, ja, för lågt aflönade, men att, när man kommer högre upp, lönerna äro ganska rundligt tilltagna.

Jag skall därför, herr talman, taga mig friheten yrka bifall till föreliggande motion och afslag å utskottets hemställan.

Ang. höjd dag-
aflöning för det
icke garniso-
nerade infan-
teriets korpo-
raler och vice
korporaler.

(Forts.)

Häruti instämde herr *Petersson* i Boestad.

Herr Persson i Mörap: Jag kan mycket väl fatta och förstå den välvilja, som synes vilja göra sig gällande gent emot korporalerna, då man begär, att de måtte beredas högre dagaflöning.

Det finnes emellertid, då det gäller att förbättra korporalernas ställning, två sätt att gå till väga, det ena att gifva dem högre dagaflöning, det andra att höja deras månatliga aflöning eller deras årslön. Jag kan icke neka, att af dessa båda utvägar den sista synes mig riktigare, ty på det sättet kunde man komma under fund med indelningsverkets verkliga kostnad, och kanske skulle derigenom borttagandet af indelningsverket i dess helhet underlättas.

Jag tror icke, att det är riktigt att göra den jämförelse, som man här gjort, då man sagt, att en beväningsman har 50 öre i dagaflöning, medan deremot korporalerna få nöja sig med 25 à 10 öre. Dessa korporaler och vice korporaler åtnjuta, som här redan blifvit påpekadt, äfven en kontant årsaflöning, medan den aflöning, som lemnas de värnpliktige, icke utgår i denna form, utan såsom ersättning för den tid, som de uppoffra för att tillgodogöra sig öfningsgarna. Jag tror, att man mycket väl kan säga, att vårt beväningsmanskap icke åtnjuter mera än 20 öre i verklig dagaflöning, och att de öfriga 30 örena i den s. k. dagaflöningen kunna anses motsvara den uppoffring de göra för att underkasta sig öfningsgarna.

Skall alltså någon förhöjning i korporalernas aflöningsförmåner ega rum, så anser jag, som sagdt, för min del, att detta bör ske genom ökning af deras kontanta lön, hvarigenom man kan få en tydlig och klar föreställning om indelningsverkets verkliga kostnad.

För närvarande yrkar jag emellertid, att kammaren måtte bifalla utskottets förslag.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats slutad, samt propositioner af herr talmannen gifvits i enlighet med de gjorda yrkandena, biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 4—14.

Biföllos.

Punkten 15.

Lades till handlingarna.

Vid föredragning dernäst af *punkten 16*, angående öfriga, i utlåtet förut ej omnämnda, ordinarie anslag under fjerde hufvudtiteln, begärdes ordet af

Herr Hedin, som yttrade: Bland de här ofvan icke omnämnda ordinarie anslagen förekommer äfven det, som har till rubrik »Arméförvaltningen».

Med anledning deraf begagnar jag föredragningen af denna punkt för att framställa en anmärkning rörande det sätt, hvarpå Kongl. Maj:ts och Riksdagens förut fattade gemensamma beslut har blifvit uti ett visst afseende lemnadt å sido. I Kongl. Maj:ts proposition till 1893 års Riksdag förmäldes, att 1894 tvenne befattningar i arméförvaltningen skulle indragas och de för dem utgående aflöningar eller arfvoden — hvad de nu må beta — komma att blifva disponibla. Dessa befattningar voro byråchefsassistentbefattningen å militära byrån i arméförvaltningens intendentsdepartement och en adjutantsbefattning i samma byrå.

Emellertid finnes, att, sedan beslut blifvit fattadt att dessa befattningar skulle indragas och de därför hittills utgående arfvodena sålunda blifva disponibla, Kongl. Maj:t icke dess mindre har, långt efter det Riksdagen fattade sitt beslut rörande utgifterna för arméförvaltningen, tillsatt båda dessa befattningar.

Detta är ett sätt att handskas med Riksdagens budgetsamt, hvarpå jag icke kunnat underlåta att fästa kammarens uppmärksamhet. Något giltigt skäl för att frångå, hvad sålunda beslutats, finnes naturligtvis icke formellt taget, och något materiellt skäl för upphäfvande af den redan beslutade åtgärden har åtminstone mig veterligt icke blifvit anfördt.

Jag har omnämnt denna sak för att visa, huru litet kammaren stundom vet, hvad det i verkligheten blir af hvad den är med om att besluta i statsregleringsfrågor.

Vidare anfördes icke. Punkten bifölls.

Punkten 17.

Bifölls.

Punkten 18.

Kongl. Maj:t hade föreslagit Riksdagen att för *anskaffning af nya eldhandvapen åt armén* på extra stat för år 1895 bevilja 679,300 kronor.

Ang. anslag till anskaffning af nya eldhandvapen åt armén.

Uti en inom Första Kammaren väckt motion (n:o 15) hade friherre J. Gripenstedt yrkat, att Kongl. Maj:ts förevarande framställning måtte på det sätt bifallas, att Riksdagen på extra stat för år 1895 beviljade ett belopp af 679,300 kronor, derutaf 591,000 kronor för inköp af 10,000 Mauserkarbiner, 11,300 kronor för förändringar vid ammunitionsfabriken samt återstoden, 77,000 kronor, till påbörjande af förändringar vid gevärsfaktoriet.

Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.
(Forts.)

Under föreliggande punkt hemställde nu utskottet: »att Kongl. Maj:ts förevarande framställning äfvensom herr friherre Gripenstedts i ämnet afgifna motion må på det sätt bifallas, att Riksdagen, för anskaffning af karbiner med repetermekanism och af liten kaliber, på extra stat för år 1895 anvisar 591,000 kronor».

I en vid punkten fogad reservation hemställde deremot herrar *A. Persson* i Mörap, *H. Andersson* i Nöbbelöf, *S. G. von Friesen*, *P. Holm*, *O. Jonsson* i Hof, *Lasse Jönsson*, *P. Pehrson* i Törneryd, *C. Persson* i Stallerhult, *J. E. Wikstén*, *A. P. Danielson*, *N. Nilsson* i Skärhus och *C. G. Andersson* i Skeenda: »att Kongl. Maj:ts förevarande framställning äfvensom herr friherre Gripenstedts omför-
målde motion må på det sätt bifallas, att Riksdagen, för anskaffning af karbiner med repetermekanism och liten kaliber, på extra stat för år 1895 anvisar 295,500 kronor».

Efter det utskottets hemställan blifvit uppläst, lemnades ordet till

Chefen för landtförsvarsdepartementet, herr statsrådet friherre *Rappe*, som yttrade: Såsom herrarne finna af utskottets redogörelse för denna fråga, har generalfälttygmästaren och chefen för artilleriet ifrågasatt för ifrågavarande ändamål, dels att 372,500 kronor skulle anslås till förändringar vid gevärsfaktoriet, dels att ett belopp af 540,000 kronor skulle anvisas till inköp af 10,000 Mauserkarbiner och dels att till vissa andra uppgifna poster mindre belopp skulle beviljas, så att hela anslaget för detta ändamål skulle blifva 974,800 kronor.

Kongl. Maj:t har i så måtto modifierat generalfälttygmästarens framställning, att Kongl. Maj:t bestämt, att endast hälften af det antal karbiner, som generalfälttygmästaren föreslagit, nu skulle af Riksdagen begäras, hvarigenom det belopp, som här skulle komma i fråga, blefve endast 679,300 kronor.

Utskottet har på det sätt bifallit det gjorda förslaget, att det afstyrkt hvad som har afseende på förändringen vid gevärsfaktoriet och endast tillstyrkt anvisande af 591,000 kronor för anskaffande af 10,000 Mauserkarbiner. Men derjemte hafva ledamöterna i statsutskottet från denna kammare i särskild reservation hemställt, att endast 5,000 karbiner med repetermekanism och liten kaliber denna riksdag skulle anskaffas för ett belopp af 295,500 kronor.

Mine herrar! Af alla de frågor, som röra en armés utrustning, finnes väl ingen, som är viktigare än den om anskaffande af vapen. Geväret är ju det, som gör det möjligt för soldaten att uppträda i striden. En armé, som saknar vapen, är ju endast en hop, som för krigets mål hvarken kan göra någon skada eller något gagn. Det är handgeväret, med hvilket alla vapenslag äro utrustade, först och främst hufvudmassan af krigshären, som är fotfolket, men äfven de öfriga vapenslagen. För vissa vapenslag äro gevären korta och kallas då karbiner. Enär eldhandvapnet i fält åstadkommer de ojemförligt största förlusterna och intet annat vapen ens närmelsevis kan be-

reda så stor manspillan som detta, är numera hela armén, utom sjukvårdstrupperna, dermed beväpnad.

Det är då påtagligt, att en så viktig sak för en armé skall blifva föremål för sträfvanden att ständigt förbättras. Så ofta människosnillet och uppfinningsförmågan vändt sig till de tekniska hjälpmedlen för kriget, har man sett, att det alltid varit på dessa vapen, som de rigtat sig. Derför hafva äfven i vårt århundrade, uppfinningarnas århundrade, ständigt nya, förbättrade eldvapen framstått, och man kan säga, att gevärstillverkningen numera vunnit en fulländning, som man förr i tiden ej ens kunde ana.

Ang. anslag till anskaffning af nya eldhandvapen åt armén.
(Forts.)

Följden häraf har varit, att i alla länders försvarsbudgeter utgifterna för eldvapnen ständigt intagit ett betydande rum, och man kan säga, att i vårt århundrade denna utgiftspost år efter år i dessa budgeter tillväxt. Till hvilket land vi än gå, så skola vi, om vi bläddra igenom uppgifterna om deras anslag till försvaret, finna, att till vapen utgå högst betydande belopp, och det finnes väl ingen, som förvånar sig deröfver, och ej heller finnes det väl någon i denna kammare, som skulle vilja draga in det belopp, som är anslaget till anskaffande af gevär, hvarigenom armén sättes i stånd att fullgöra sina öfningar och, när kriget kommer, utföra kampen för fosterlandets försvar.

Man har äfven städe i vårt land för anskaffande af vapen beviljat ganska stora belopp. Gå vi — för att icke börja alltför långt tillbaka i tiden — till det år, då remingtongeväret antogs, år 1867, och räkna derifrån, så skola vi finna, att Riksdagen sedan dess år efter år anvisat betydande summor till vapen, så att under de 10 närmaste åren efter 1867 tillverkades icke mindre än 236,000 stycken remingtongevär. Då man sedermera beslöt sig för den förändrade modell, som nu användes, så tillverkades på några få år 100,000 gevär. Jag har låtit uppgöra en tabell, som visar, hvilka belopp som sedan 1867 blifvit anvisade till vapen, inklusive fältkanoner — ingenting är i dessa siffror medräknadt, som rör fästningsartilleriet, utan blott hvad som beviljats till eldvapen åt fältarmén. Af denna tabell framgår, att nämnda anslag under åren 1867—1893 uppgått till i medeltal nära 600,000 kronor, eller närmare bestämdt 577,361 kronor om året, och detta oaktadt det under denna tid infaller en liten period af tre år (1877—1879), då intet anslogs till denna del af försvaret. Och vi hafva icke någon anledning att förutsätta, att framdeles det belopp, som vi blifva nödsakade att anvisa för ifrågavarande för armén så synnerligen viktiga behof, skulle kunna nedsättas, utan snarare tvärtom. Armén har nu i vårt land blifvit ordnad på en fot, som ställer den vida öfver hvad den förut varit. Det större antal stridskrafter, med hvilket vi nu kunna rycka ut i fält, medför äfven ett större behof af gevär. Der till kommer, att i vår tid gevären redan i fredstid åtgå mer än förr. Ammunitionen till det nya geväret består nemligen icke af en vanlig blykula, utan endast kärnan till kulan är af bly, men

Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.

(Forts.)

dess omhölje, manteln, är af metall, och då denna är ganska hård, så nöter den tydligtvis gevärets lopp. Jag ber dessutom att få fästa uppmärksamheten på att vår armé är på väg att blifva någonting annat än förr. I gamla dagar kunde den sysselsättas hufvudsakligen med gevärsexercis, men nu vilja vi ju hafva en fältmessig armé, och därför komma äfven att uti arméns öfningar hädanefter mer än förr ingå målskjutningsöfningar. Det är icke längre hufvudsakligen endast stamsoldaterna, utan äfven hela den organiserade beväringstyrkan, som ingår i armén såsom en integrerande del, som för framtiden skall lära sig att skjuta och som skall lära sig detta på ett helt annat sätt än förut, då beväringen blott fick en ringa aning om målskjutning genom de få skott, som den hade att aflösa. Men skall man låta hvarje man vid armén skjuta, så komma gevären att redan i fredstid slitas vida mer än förut. Detta visar, att det framdeles — det kan icke hjälpas — måste behövas mera gevär än någonsin förut.

Det beror då på *huru många gevär man skall hafva*. Man kan räkna ut det på flera sätt. Ett i andra länder vanligt sätt att beräkna, huru många gevär som behövas, är att utgå från 3 gevär per man. Det skulle för oss motsvara ett gevärsköf af 300,000. Men vi äro ju i vårt land vana att inskränka alla militära behof till det allra yttersta. Vi lefva i fred och vilja ej annat än lefva i fred, och vårt land är, såsom beläget i en aflägsen del af Europa, mindre utsatt för krigiska förvecklingar än andra länder. Vi kunna därför måhända äfven nöja oss med något mindre antal gevär. Men att sätta antalet lägre än till 2½ gevär per man, anser jag icke vara tänkbart. Med den beräkningsgrunden skulle vi behöfva ett antal af 250,000 gevär.

Man kan äfven göra beräkningar på ett annat sätt, nemligen så, att man noggrant gör reda för arméns styrka och lemnar hvar man ett gevär. Infanteriets styrka uppgår, såsom jag förut omnämmt, till 100,000 man. För kavalleriet behövas omkring 5,000 karbiner, för de öfriga stridande specialvapnen ungefär samma antal, för alla specialvapen tillsammans alltså 10,000 karbiner. Om jag sedan går tillbaka till infanteriet, så kan inom kort en så stor del af de klasser, som höra till beväringens andra uppåd, organiseras, att man för dem jemte någon reserv måste beräkna omkring 18,000 gevär. För specialvapnens depoter och trängen samt en mindre reserv erfordras 10,000 karbiner. Vi hafva vidare landstormen, som ju endast får användas då fienden står i landet. Skall denna betyda något, så måste man för densamma beräkna åtminstone lika stort antal gevär som för infanteriet, eller 100,000. Detta gör tillsammans omkring 240,000 gevär, eller ungefär samma antal, till hvilket vi kommo med den förra beräkningen.

Om vi erinra oss, att antalet vid början af 1870-talet tillverkade remingtongevär var 236,000, så bör väl ingen kunna anse ett antal af 250,000 för stort för vår armé numera. Ty man kan väl

ej tänka sig, att vi nu skulle kunna reda oss med ett mindre antal än då. utan vi *måste* se till, att vår armé, som vi beslutat organisera, äfven blir utrustad med gevär.

Sedan blir den andra frågan, *hvad för slags gevär* vi skola välja. Det torde för herrarne vara bekant, att redan efter det amerikanska frihetskriget började man i Europa höra ropet på magasinsgewär såsom framtidens gevär. Man fäste emellertid icke så synnerligen mycket uppmärksamhet strax vid dessa gevär. Men efter det rysk-turkiska kriget, då de med repetergevär försedda turkarne, ehuru svagare till antalet, upprepade gånger krossade ryssarnes anfällsförsök, blef det uppenbart för hela Europa, att det var en oundviklig nödvändighet för alla arméer att skaffa sig repetergevär. Också skyndade nu det ena landet efter det andra att lägga sig till dermed. Så infördes repetergevären i Tyskland 1884, och Frankrike följde 1886 exemplet. — I parentes kan nämnas, att tyskarne härvid hade så brådtom, att de försummade samtidigt öfvergå till en mindre kaliber, utan behöllo 11 millimeters-piporna. Följden deraf blef, att Tyskland snart måste skaffa nya repetergevär, hvilket kostade många tiotal millioner. Detta kunde en sådan stat som Tyskland hafva råd till; vi deremot kunna det icke. — Österrike anlade sedan sitt Mannlichergevär — och äfven der hade man så brådtom, att man några få år efteråt måste göra om gevären. Och på detta sätt har den ena staten efter den andra infört repetergevär, och det oaktadt de icke voro fullt fältmessiga. Det franska geväret af 1886, Lebelgeväret, har bland annat den stora olägenheten, att man för att ladda magasinet måste lägga in den ena patronen efter den andra, tills det är fullt. Om man nu tänker geväret användt i fält och det afgörande ögonblicket kommet, då den största möjliga eldverkan skall åstadkommas, men soldaterna hafva skjutit ut sina kulor, utan att krisen ännu slutat, huru skall det då gå i fortsättningen? Det tager ganska lång tid att å nyo plocka in den ena kulan efter den andra, så att magasinet åter varder fylldt; det är därför icke sagdt att man får tid att vänta härpå, utan man blir reducerad att använda geväret som endast enkelladdare, och detta kan för visso blifva ödesdigert i ett sådant ögonblick. En annan vigtig anmärkning mot de hittills tillverkade repetergevären är, att när de blifvit laddade för repetereld, och det kommer ett dylikt viktigt ögonblick, så skjuta soldaterna ut de kulor, som finnas i magasinen, men veta icke att det är slut, utan fortsätta att skjuta blindt på fienden, naturligtvis utan att tillfoga honom ringaste skada.

Oaktadt dylika fel, ansågo sig emellertid de nämnda staterna icke kunna vänta med att skaffa sig repetergevär. Hvad var det då för vinst, som de ansågo så stor, att de oaktadt alla olägenheter skaffade sig dessa gevär? Det var den, att intet gevär så motsvarar, om jag så får säga, krigföringens idé som repetergevären. Man har på den militära teknikens område aldrig förut kommit till något,

Ang. anslag till anskaffning af nya eldhandvapen åt armén.

(Forts.)

*Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.*

(Forts.)

som så fullt motsvarar krigets tanke som dessa gevär. Låt oss tänka efter, huru ett krig utföres. Icke går det till på det sättet, att man längs gränsen jemnt fördelar sitt folk och låter trupperna dag efter dag ständigt utföra samma arbete, för att såmedelst drifva bort fienden, utan stridskrafterna samlas å vissa delar af landet, de som äro i strategiskt hänseende viktigast, på vissa krigsteatrar, på vissa operationsområden, på vissa operationslinier; och inom hvarje krigsteater ske rörelserna ej heller parallelt, utan man har större stridskrafter på vissa ställen, mindre på andra, och man opererar icke alla dagar på samma sätt, utan vissa dagar marscherar man, andra dagar hvilat man och andra dagar strider man. Striden är ej heller en kraftansträngning på en med fiendens uppställning jemnlöpande linie, utan man grupperar sina stridskrafter så, att det på de viktigaste punkterna i det viktigaste ögonblicket kan utvecklas den största kraftansträngningen, och detta i *all* strid, äfven den minsta. Striden fortgår, som sagdt, icke parallelt, utan man söker genom öfverväldigande ansträngningar på vissa punkter och i vissa ögonblick vinna sitt mål. Man har sett långvariga strider utkämpas med största mannamod, men dock utan resultat, och detta har berott på att man icke kämpat enligt krigets lagar. För min del har jag vid många tillfällen sett utomordentliga tapperhetsprof, då soldaterna dagen i ända midt under vinter och snö bibehållit sin ställning; ganska många hafva fallit, men likväl hafva de öfriga bibehållit sin position. Hvarför hafva de, oakadt alla förluster, dock förmått hålla stånd? Jo, detta har berott på, att fiendens uppträdande varit parallelt eller likartadt. Men uppstår deremot på en enda punkt en samtidig starkare manspillan, då kan ingen menskelig varelse der hålla stånd, utan då får *den* framgång, som åstadkommit denna manspillan. Låtom oss såsom exempel härpå erinra oss preussarnes uppträdande vid Saint-Privat, der fransmännen alldeles sopade bort dem, utan att de, så tappra de än voro, kunde hålla stånd. Genom repetergevärets införande har man sålunda kunnat förverkliga den tanken att i vissa afgörande ögonblick kunna utveckla en storartad energi och tillintetgöra hvarje motstånd, som vill ställa sig i ens väg. Och just därför hafva nästan alla stater nu skaffat sig repetergevär.

Derför har icke heller inom statsutskottet, hvarken i dess helhet eller ens bland reservanterna, någon röst höjts för, att *andra* gevär än repetergevär böra anskaffas.

Men hvarför hafva vi då dröjt så länge med att anskaffa dylika gevär? Jo, detta beror på de stora olägenheter, som, enligt hvad jag redan till en viss del omnämnt, vidlådit de hittills tillverkade repetergevären. De voro nemligen sådana, att man icke vågade sätta dem i händerna på vårt litet öfvade infanteri och beväringen. De voro så komplicerade i afseende å mekanismen, som bestod af en mängd olika delar, att det var en riktig konst att taga sönder och åter sätta i hop dem. Glömde man dervid i hastig-

heten en enda liten del vid hopsättningen, så var geväret odugligt. Man jämförde dem i detta afseende med våra enkla remingtongevärlar och visste dessutom, att priset på t. ex. ett Mannlichergevär uppgick till 72 kronor, medan det på ett remingtongevär endast var 36 kronor, och under sådana förhållanden kunde krigsstyrelsen icke tänka på att anskaffa dylika repetergevärlar, som dessutom hade en mängd andra olägenheter än de af mig här nämnda, men vid hvilka jag nu icke torde behöfva uppehålla mig. Man måste sålunda stanna vid 1867—89 års gevärlar, som äro enkelladdare, till dess att den stunden komme, att repetergevärslragen vore fullständigt löst, och nu ändtligen, mine herrar, *kan man säga, att så verkligen är fallet.* Denna lösning har skett på ett lysande sätt. De af herrarne, som sett detta nya gevärlar, som visats i statsutskottet och vid ett om detsamma hållet föredrag i artilleri- och ingenjörhögskolan, skola säkerligen instämma med mig deruti, att ett dylikt gevärlar har man förut aldrig sett. Ty icke nog med att det är enklare än remingtongevärlar, ja så enkelt, att den, som haft det i sin hand en half timme, kan förstå att taga sönder och sätta i hop detsamma, utan det är äfven fullt krigsmessigt. Man kan handskas med det huru som helst, det har underkastats en mängd de svåraste prof, det har legat i vatten en lång tid, det har nedbäddats i sand, och det står sig lika godt. Med ett ord: detta gevärlar kan sättas i händerna äfven på ovana personer. Med anledning af detta gevärslars stora företräden framför alla andra har Kongl. Maj:t ansett sig icke kunna dröja med att föreslå dess antagande äfven i vårt land.

Oaktadt allt sålunda talar för Kongl. Maj:ts förslag i denna sak, har statsutskottet icke ansett sig kunna gå så långt som att tillstyrka, att man redan nu skall gå i författning om tillverkning här i landet af det föreslagna Mausergevärlar. Jag föreställer mig, att anledningen härtill hufvudsakligast är den, att, då man allmänt inom Riksdagen anser sig nödsakad att detta år söka på allt sätt göra besparingar, man genom att nu besluta förändring af Carl Gustafs stads gevärslfaktori i och för den ifrågasatta tillverkningen skulle i sjelfva verket hafva beviljat 7 millioner kronor, eller den summa som de 100,000 stycken gevärslar, hvilka först skulle tillverkas, komma att kosta. Man anser sig böra noga öfverväga saken, innan man binder sig vid en så stor summa, och vill hafva betänketid. Man synes visserligen icke hafva något att erinra mot det nya vapnets konstruktion, men man håller möjligen före, att den kaliber, som nu ifrågasättes, icke ovilkorligen är den slutligen rätta, utan att det måhända snart blir fråga om eu förändring af densamma. Skulle det, menar man antagligen, då icke vara klokast att vänta ett år, innan vi i vårt land började med denna tillverkning i stort? Jag föreställer mig, att man resonerar på detta sätt. Under sådana förhållanden kan jag icke hoppas förmå kammarerna att oförändradt bifalla Kongl. Maj:ts proposition. Men det torde af hvad jag yttrat hafva framgått, att om vi så snart som

Ang. anslag till anskaffning af nya eldhandvapen åt armén.

(Forts.)

Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.
(Forts.)

möjligt vilja hafva ett tidsenligt och ändamålsenligt gevär i våra soldaters händer, kunna vi icke låta ett år gå förbi utan att bevilja en afsevärd summa för anskaffande af dylika gevär. Och då Riksdagen i medeltal hittills anvisat ungefär 600,000 kronor årligen, samt det är nödvändigt att för framtiden göra en än större uppoffring för detta ändamål, kan det väl icke vara lämpligt att nu göra en sådan inskränkning i afseende å vapenanskaffning, som reservanterna satt i fråga, och anvisa endast 295,500 kronor för år 1895. Det synes mig nödvändigt, att vi i år likasom förut göra hvad vi kunna, och då man icke vill, att vi nu skola börja med tillverkning af repetergevär här hemma, borde vi åtminstone inköpa så mycket större antal gevär utifrån och derfor i öfverensstämmelse med generalfälttygmästarens förslag anskaffa 10,000 karbiner, hvarigenom vunnnes, att kavalleriet och de öfriga stridande specialvapnen finge en första uppsättning af detta slags repetergevär. Derigenom vunno man ju ett bestämdt och afsevärdt mål. Men härjemte finnes en speciell anledning, som gör att jag måste anhålla om bifall till statsutskottets förslag. Generalfälttygmästaren och chefen för artilleriet har nemligen till chefen för landtförvarsdepartementet inkommit med en skrifvelse, deri anmäles att fabrikanten af Mausergevären, hvilken gjort sig förhoppning om en stor förtjenst genom de patentafigifter, som skulle komma honom till del, om en gevärstillverkning i större skala komme till stånd i vårt land, ingalunda i motsatt fall vill leverera ett så ringa antal karbiner som 5,000 stycken, utan uppgifvit att det minsta antal, som han kan leverera, är 10,000 stycken. Det vore ju sålunda en stor olycka, om vi, genom att icke ingå på statsutskottets förslag, skulle mer än ett år försena anskaffandet för våra specialvapen, som sakna dugliga eldvapen, af ett lämpligt sådant. Framför allt är det dock nödvändigt, att ingen lucka uppstår i anslaget till vapen för armén, utan att hvarje år anslås så mycket, att armén snart för *hela* sin manskapsstyrka får ett fullt tidsenligt vapen.

Det synes mig i allt hvad jag nu haft äran anförä ligga så talande skäl för antagande af statsutskottets förslag, att jag vågar hoppas, att oktadt de betänkligheter, som uttalats af utskottets ledamöter från denna kammare, kammaren dock skall bifalla utskottets förslag.

Vidare anförde: .

Herr Palme: Herr statsrådet och chefen för landtförvarsdepartementet yttrade nyss, att af alla frågor rörande armén finnes ingen, som är viktigare än den nu föreliggande, eller om anskaffande af vapen. Jag vill då i förbigående erinra derom, att samma eller likartade yttranden fälts från statsrådsbänken vid snart sagdt hvarje tillfälle, då större frågor rörande armén här förevarit. Så rörande värnpligtsfrågan, så rörande en mängd andra frågor! Just därför att

denna nu förevarande fråga, äfven enligt mitt förmenande, är så viktig, anser jag, att den bör med största betänksamhet behandlas. Denna min åsigt vinner ett ytterligare stöd af ett annat statsrådets yttrande, nemligen det, att gevärskonstruktionen fortfarande och allt framgent utgör föremål för ständiga förbättringar.

Ang. anslag till anskaffning af nya eldhandvapen åt armén.

(Forts.)

Herr statsrådet har vidare yttrat, att, med hänsyn till de stora anslagskraft, som för fyllande af andra landtförsvarets behof under nuvarande statsregleringsperiod äro nödvändiga, han ansett sig nödgad att i någon mån afvika från hvad generalfälttygmästaren föreslagit. Jag har sökt att i den mån det varit mig möjligt sätta mig in i föreliggande fråga och äfven jag har funnit mig böra uttala en afvikande mening icke blott från den af Kongl. Maj:t uttalade, utan äfven från statsutskottets och de högt ärade reservanternas. Detta gör jag icke endast af de tungt vägande orsaker, som herr statsrådet framhållit, utan äfven af andra viktiga grunder.

Jemför man å ena sidan allt det vackra, som sagts om 1867—1889 års gevär, och å andra sidan den, om jag så får säga, axelryckning, hvarmed detta gevär nu affärdas, och allt det klander, som drabbat detsamma från många håll, kan man icke annat än förvånas öfver detta egendomliga sätt att hos den enskilda soldaten så väl som hos armén i dess helhet och svenska folket ingjuta förtroende till det vapen, som, huru Riksdagens beslut i år än kommer att utfalla, likväl blir det vapen, som, om vi under de närmaste åren råka i krig, armén får möta fienden med. Förtroendet för ett vapen är allt för viktigt för att så få slösas bort. Det är bättre att gå i fält med ett mindre godt vapen, för hvilket befäl och trupp hafva förtroende, än med ett annat, om än så godt, för hvilket förtroendet är rubbadt. Och dock har herr statsrådet sjelf rörande 1867—1889 års gevär påpekat, att han anser det med afseende på skjutförmåga motsvara tidens fordringar, och att det i fråga om ballistiska egenskaper måste tillerkännas ega en tidsenlig karakter — och detta, synes mig, med rätta. Ty går man med sin undersökning till främmande länder, kan man väl finna gevär antagna, hvilka kunna uppvisa en större skuthastighet. Men svårigen torde något i armébruk varande vapen finnas, hvilket i skjutförmåga och fältmässighet öfverträffar vårt 1867—1889 års gevär med dess enkla, starka, fältmässiga mekanik, som under årtionden så att säga vuxit in hos hela vår nation.

I detta afseende skall jag be att äfven få anföra ett par ord från en liten till kammaren utdelad broschyr af synbarligen officiöst ursprung. Der säges: »I 1867—1889 års gevär eger vårt infanteri nu ett välskjutande, pålitligt vapen. Med det geväret i hand kan infanteriet förtröstansfullt se den tid an, som kan återstå» — till dess ett nytt gevär kan anskaffas. — Ja, det är visserligen sant, säger man, detta 1867—1889 års gevär är ett godt gevär, som i sina viktigaste egenskaper är fullt jemförligt med utlandets gevär. Men man menar dock, att det finnes ett par omständigheter, som

Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.

(Forts.)

göra en nyanskaffning nödvändig och till fullo motivera Kongl. Maj:ts nu föreliggande förslag.

Den första af dessa omständigheter är den sträfvan, den rörelse, som gör sig gällande i fråga om kaliberns minskning, den andra är begäret att medelst ett repetergevär så mycket som möjligt uppdrifva eldhastigheten. Jag skall tillåta mig att något sysselsätta mig med båda dessa frågor.

Under de senaste årtiondena har gevärskalibern minskats från omkring 17 millimeter till 8 millimeter och till och med något derunder. Våra 1867 års svenska gevär hade en kaliber af inemot 13 millimeter. De gevär, som antogs i början på 1870-talet, efter fransk-tyska kriget, hade en kaliber af 11 millimeter. Den svensk-norska gevärskomitén föreslog år 1880 en kaliber af omkring 10 millimeter, och allt sedan senare hälften af 1880-talet har 8 millimeter ansetts som typ. Nu vill man i vårt land föreslå en kaliber af $6\frac{1}{2}$ millimeter, och man hänvisar till ett par länder, hvilka nedbringat gevärskalibern till $6\frac{1}{2}$ millimeter. Som herrarne behagade finna, är detta en alldeles tydlig tendens att allt mera gå ned med kalibern, och denna tendens har ännu icke upphört, utan söker allt framgent att göra sig gällande. I detta hänseende skall jag be att få hänvisa till ett arbete, som nyss utkommit af en framstående fackman, den tyske generalen Wille, som i arbetet »Das kleinste Gewehrkaliber» upptagit till bedömande samtliga de gevärskalibrar, som för närvarande kunna anses praktiskt tänkbara; och han kommer till den slutsatsen, att hvarje land, som står i begrepp att ändra sina gevär eller att göra en nyanskaffning, bör för att fullt tillgodogöra sig utvecklingen i detta afseende omedelbarligen öfvergå till en kaliber af 5 millimeter. — Jag tror visserligen icke, att denna lilla kaliber ännu är praktiskt försökt. Men förr än vi det ana, kan den vara ett faktum, som med ovillkorlig nödvändighet tränger sig på oss. Ett rikt land kan hafva råd att följa med hvarje vaxning i utvecklingen. Tyskland antog, som herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet nyss påpekade, år 1884 ett repetergevär, som det med uppoffring af dussintals millioner redan några år derefter ansåg sig böra förkasta. På dylika experiment kunna vi af naturliga skäl icke väga att inlåta oss. Ej heller kunna vi göra som ett annat land, som nyligen antog ett 7 millimeters gevär, ehuru med uttryckligt påpekande, att det endast var i afvaktan på — såsom det landets skjutkommission uttryckte sig — idealkalibern om 5 millimeter. Vi hafva sparat in ett eller annat tiotal millioner genom att hoppa öfver mellankalibrarne från 13 till 8 millimeter. Under sådana förhållanden ligger den tanken nära, att vi, som så nyss fått ett godt gevär, skulle kunna hoppa öfver äfven den anhaltsstation på kaliberminskningens väg, som Kongl. Maj:ts nu föreslagit. Jag vågar visserligen icke uttala mig för att vi under alla omständigheter skola vänta med nyanskaffning, till dess utvecklingen hunnit ned till 5 millimeter. Men jag tror, att af det jag

yttrat torde böra framgå att vi åtminstone böra se tiden an, derunder noggrant följande med hvad som i frågan förekommer praktiskt och teoretiskt.

Ang. anslag till anskaffning af nya eldhandvapen åt armén.

(Forts.)

Repetergevärsfrågan stod redan vid 1889 års gevärsförändring på dagordningen, ehuru väl Kongl. Maj:t till 1889 års riksdag icke ansåg nödigt annat än att helt lätt vidröra den i stället för att gifva fullständig utredning af den viktiga frågan. Hvad det nu föreslagna geväret beträffar, så tror jag visserligen, att det är ett mycket godt gevär, att dess teknik har nått en mycket hög grad af fulländning och att de prof, som blifvit gjorda med afseende på gevärets enkelhet, styrka, lätthandterlighet och fältmässighet, gifvit synnerligen lyckliga resultat; och jag skulle af denna anledning äfven känna mig frestad att förorda detta gevär, om nemligen — och jag ber att särskildt få betona detta — repetergevärsfrågan vore en uteslutande teknisk fråga. Men så är den icke. Det är icke så, att man i en strid vinner större effekt, ju större antal kulor man under en viss tid framslungar mot fienden. Äfven andra omständigheter öfva dervid inflytande, och i främsta rummet truppens skjutskicklighet och elddisciplin. Man får icke endast räkna med den matematiskt noggranna maskinen, med vapnet, dess teknik må vara än så fulländad. Det är icke teorien, som skuter, utan det är menniskan med alla hennes fel och brister, hennes fysiska och moraliska egenskaper. Der dessa egenskaper i större eller mindre grad icke hafva blifvit bragta till godo genom en långvarig och trägen öfning, kan ett repetergevär i en infanterists hand lätteligen förleda honom till en snabbeld, som endast urartar till ett onödigt ammunitionsslöseri. Under sådana förhållanden kan ett repetergevär vara snarare till skada än gagn för en armé. I detta hänseende hänvisar jag till den utdelade broschyren, der det påpekas, *dels* att soldatens hela personliga ammunitionsutrustning, under förutsättning af 150 patroner per man, icke ens räcker till 8 minuters snabbeld med repetergevär — hvilket med andra ord vill säga, att hela vår dyrt köpta mobiliseringsammunition skulle, om den användes af repetergevär, kunna vara bortskjuten på 10 minuter — och *dels* att nödvändigheten att spara på ammunition och att taga hänsyn till de skjutandes fysiska krafter tvingar till en i allmänhet mycket långsammare eldgifning, än hvad vapnet eljest möjliggör. Vidare skall jag tillåta mig att citera ett yttrande af en framstående rysk general, som, äfven han, på nära håll sett kriget och erfarit hvad snabbeld vill säga. Han yttrar: »Vid bruket af magasinsgevär tänker skytten icke på att rigta, hans händer arbeta blott med laddning och aftryckning. Bøjelsen att smälla af de i magasinet befintliga patronerna är så stor, att man till och med på långa håll icke kan räkna på någon återhållsamhet från soldatens sida i det hänseendet — och alldeles icke i fiendens närhet, kort före bajonettanfallet.» Samme general, med hvilken flere andra bekanta ryska generaler instämt, frågar vidare: »Skall man gynna menniskans na-

Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
at armén.

(Forts.)

turliga böjelse att i fiendens närhet öka eldhastigheten, eller skall man med alla medel sträfvat att i alla stridslägen och på alla afstånd bibehålla elden under befälets ledning? Skall man, om detta ideal icke kan uppnås, med vett och vilja genom konstlade medel föröka det i nämnda stridsmoment rådande eldsprutande, kaotiska tillståndet?» — Jag ber att få fästa uppmärksamheten på att dessa ord yttrades rörande den ryske soldaten, dresserad genom årslång, ständigt tjänstgöring. Huru mycket mera skall det då icke gälla våra beväringssynglingar? Jag är visst öfvertygad om, att de 90 dagar, som nu äro antagna som öfnings tid för beväringen, och de reformer i rigtning mot mera fältmessig utbildning, som herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet utlofvat, skola med våra värnpliktige kunna åstadkomma stora saker; och jag tror, att man i detta hänseende kan hafva det allra största förtroende till den pligttrohet och goda vilja, som i så rikt mått finnas hos vår svenska armé. Men till dess vi fått se frukterna af den ökade värnplikten och af de antydda reformerna, till dess anser jag, att vi göra klokast i att äfven af denna anledning afvakta tiden.

Då vi således å ena sidan hafva ett verkligen godt, med våra eventuella fienders i de viktigaste afseenden fullt jemförbart vapen, och då å andra sidan tydligt ådagalagts så väl den ständiga sträfvan att minska kalibern som också ovissheten om ett repetergevärs lämplighet för våra unga och jemförelsevis öftrade värnpliktige, så kan jag icke obetingadt ansluta mig till Kongl. Maj:ts eller utskottets förslag.

För visso kommer den dag, då vi se oss nödsakade att, äfven vi, göra en fullständig nyanskaffning af gevär och utbyta vårt gamla 1867—1889 års gevär mot ett annat, och då blir det säkert ett gevär med mindre kaliber och med all sannolikhet ett repetergevär. När den dagen randas, hoppas jag också, att våra statsfinanser skola tillåta oss att göra denna nyanskaffning på kortare tid än de 12 år, som generalfälttygmästaren ställt i utsigt.

Då jag således yrkar afslag, kan väl den frågan ställas till mig, om jag icke vill uppställa något annat i stället, och jag skall med anledning derutaf be att få framkomma med ett förslag.

En motionär i ämnet har anført bland annat, att öingen med gevärsfrågan någorlunda förtrogen lärar väl numera kunna eller vilja förneka, att det eldhandvapen, karbinen af 1860(1867) års kaliber, hvarmed våra s. k. specialvapen, eller kavalleriet, artilleriet, ingenjörtrupperna och trängen, äro utrustade, är *ett i krig mycket otillfredsställande, för att icke säga odugligt vapen*. Fullt instämmande häri, har jag dock kommit till en annan slutsats än motionären. Jag anser det visserligen vara vår pligt att tillgodose detta ovilkorliga behof rörande våra specialvapen, men jag är samtidigt öfvertygad om, att den lämpligaste väg, vi der vid lag kunna slå in på, är att fullfölja det förslag, som Kongl. Maj:t sjelf framlade för 1889 års Riksdag, nemligen att förändra ett nödigt antal karbiner i enlighet med denna kongl. proposition. Många och stora fördelar

utom den synnerligen afsevärda penningbesparingen skulle derigenom vinnas. Dels skulle vi undvika den olikhet i beväpningen med afseende på kaliber och derutaf följande olikhet i ammunitionsutrustning, som skulle blifva följden af ett bifall till Kongl. Maj:ts förslag. Jag behöfver icke här för kammaren återupprepa de många gånger sagda skälen för ett sträfvande efter en dylik enhet i fråga om ammunitionsutrustning. Jag vill endast ytterligare hänvisa till den lilla, af mig förut citerade broschyren, der det heter: »Det vigtigaste, om svenska och norska fälttrupper i framtiden komma att strida tillsammans, är emellertid, att samma patroner kunna användas vare sig till de svenska eller de norska gevären.» Då detta anses vara af en så ofantligt stor vigt rörande två skilda arméer, som ha hvar sin organisation och äro fullkomligt skilda för öfrigt, huru mycket viktigare är det icke då, att de olika afdelningarna af en armé, som ha samma etapper bakom sig och samma ammunitionskolonner, blifva beväpnade med samma gevär?

Ang. anslag till anskaffning af nya eldhandvapen åt armén.

(Forts.)

En annan omständighet af synnerligen stor vigt här vid lag är den, att den af Kongl. Maj:t ifrågasatta karbinen skulle beställas utomlands. Det har offentligt och enskildt klagats öfver, att den arbetarestam, som nu har anskaffats för Eskilstuna gevärsfaktori, skulle behöfva betydligt reduceras, i fall icke Kongl. Maj:ts förslag antoges. Jag tillåter mig hysa den meningen, att i fall det af mig antydda förslaget antages, så skulle ju denna förändring, som jag åsyftar, i alla händelser utföras vid Carl Gustafs stads gevärsfaktori, och då skulle arbetarne icke i dessa arbetslöshetens tider blifva utan arbete, hvilket deremot enligt min åsigt skulle blifva fallet, om Kongl. Maj:ts förslag antages. — Herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet har helt nyss påpekat, att för kavalleriet erfordras cirka 5,000 karbiner och för öfriga stridande specialvapen också omkring 5,000 karbiner.

Herr talman! Med anledning af hvad jag nu haft äran yttra, anhåller jag att få hemställa, att *Kongl. Maj:ts förevarande framställning, äfvensom friherre Gripenstedts i ämnet afgifna motion, må på det sätt bifallas, att Riksdagen, för förändring i enlighet med 1889 års kongl. proposition af arméns karbiner, på extra stat för år 1895 anvisar 160,000 kronor.*

Denna summa är tillräcklig för det af herr statsrådet ifrågasatta antalet, eller 10,000 karbiner, deraf 5,000 för kavalleriet och 5,000 för öfriga stridande specialvapen, och är upptagen i enlighet med de prisuppgifter, som äro lemnade, nemligen 16 kronor per karbin.

Herr Alsterlund: Herr talman, mine herrar! Herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet har i sitt anförande bland annat omnämnt, att 6.5 mm. repetergeväret är ett i allo godt och fältmässigt vapen. Så är också förhållandet. Detta hans yttrande är grundadt på verkställda, mycket sorgfälliga försök. Sedan år 1889 har nemligen här i Sverige oupphörligt anstälts försök för att

*Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
af armén.*

(Forts.)

utröna, hvilken repetermekanism kunde vara den bästa. År 1892 tillsatte Kongl. Maj:t en kommission, som fick i uppdrag att verkställa försök med de flesta välkända repetergevärsmodeller. Denna kommission ansåg, att Mausers och Mannlichers repetermekanismer voro de bästa. År 1893 tillsatte Kongl. Maj:t en ny kommission för att utröna, hvilken af dessa gevärsmodeller äfvensom det norska Krag-Jörgensenska geväret — alla gevärsmodellerna hade 6.5 mm. kaliber — vore den bästa. Med den bästa modellen skulle nemligen sedan försök i större skala vid trupp anställas. Jag var ledamot af denna sistnämnda kommission och har alltså varit i tillfälle att taga en mycket noggrann kännedom om dessa tre gevärsmodeller. Jag skall icke trötta herrarne med att i detalj redogöra för huru försöken utfördes, men vill betona, att försöken bland annat afsågo att utröna, huruvida dessa vapen vore lämpliga för vår armé med särskild hänsyn till den öfning, som våra värnpliktige erhålla. Härvid tillvägagicks på det sättet, att rekryter — sådana ställes till kommissionens förfogande från Svea lifgarde — öfvades med gevären med det resultat, att de lärde sig på mycket kort tid dels att sköta mekanismen, att söndertaga, rengöra och hopsätta densamma, dels ock de handgrepp, som äro nödvändiga för eldgifning. Dessa handgrepp äro heller icke många, för Mauser- och Mannlichersgevären fyra, och för det Krag-Jörgensenska nio. Kommissionen fann, att alla gevären voro goda, men den tillerkände enhälligt priset åt Mausergeväret. Detta hade nemligen de största fördelarne och de minsta olägenheterna. Dertill kom, att under kommissionens arbete en ytterligare uppfinning gjordes med afseende å Mauser-repetermekanism, hvilken uppfinning bestod uti en spärrinrättning, som verkar på det sättet, att, sedan alla patroner ur magasinet äro bortskjutna, mekanismen icke längre funktionerar, förrän magasinet å nyo laddas eller åtminstone förses med en patron. Denna uppfinning ansåg kommissionen vara synnerligen viktig, dels därför att den underrättar skytten under eldgifningen, när magasinet är tömdt, och dels och hufvudsakligast därför, att den utan tvifvel torde tjena till att lugna skytten under striden. Med det af kommissionen förordade Mausergeväret anställdes derefter på hösten förra året truppförsök med 50 man ur hvartera af Svea och Andra lifgardet. De rapporter, som föreligga öfver dessa försök, bestyrka till alla delar det goda vitsord, som kommissionen hade lemnat Mausergeväret. Särskildt ber jag få nämna, att chefen för Andra lifgardet säger i sin rapport, att rekryter hade uppnått god färdighet i gevärets laddning med blindpatroner efter sju timmars öfning och att de på en timme lärde sig att söndertaga och hopsätta mekanismen. Genom en serie af försök är således ådagalagdt, att Mauser-repetergeväret i afseende å lätthandterlighet och hållbarhet icke står enkelladdaren efter, men att det deremot i fråga om skjuthastighet och ballistiska egenskaper är enkelladdaren betydligt öfverlägset.

Nu har herr Palme yttrat — om jag förstod honom rätt —

att herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet skulle ha sagt, att gevär frågan ännu icke vore löst, och att fortfarande arbete pågår på gevärskonstruktionens område. Det har emellertid herr statsrådet icke sagt, utan han sade tvärtom, att frågan kunde anses vara mycket väl löst, och detta bestyrkes äfven af hvad jag här anfört angående de försök, som blifvit anställda.

*Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.*

(Forts.)

Herr Palme sade vidare, att 6,5 millimeter icke utgjorde gränsen för minskningen af kalibern; ytterligare kaliberminskning förestode. Ja, jag vill icke tvista med honom om denna sak. Utan tvifvel komma arbeten hädanefter såsom hittills att fortgå på vapentechnikens område, och hvarthän samt till hvilka uppfinningar och omstörtningar dessa arbeten kunna leda inom vapentechnikens område, det torde icke någon kunna säga. Men om vi besinna, att det gått åt en tid af 30 år för att repetermekanismen skulle kunna få den fulländning, som den nu har, kunna vi vara berättigade att af detta sakförhållande dra den slutsatsen, att många årtionden skola förgå, innan någon nämnvärd förändring skall komma att ske i infanteriets beväpning.

Herr Palme anförde såsom stöd för sin åsigt en broschyr, som för några veckor sedan utdelades i denna kammare och som är författad af en generalstabsofficer. Herr Palme har emellertid endast läst den del af broschyren, som passar för honom och hans åsigt. Hade han läst den litet närmare, skulle han hafva sett, att broschyrförfattaren kommit till ett alldeles olika resultat mot det, hvartill herr Palme kommit.

Broschyrförfattaren säger nemligen, att han visserligen icke vill förneka, att en kaliberförminskning kan ifrågakomma, men anser att deremot ställa sig stora praktiska svårigheter. Jag har äfven läst broschyren och skall be att ur minnet få upprepa, hvad jag kommer i håg angående detta. Broschyrförfattaren framhåller, att kulan måste hafva en viss tyngd för att kunna nå fram på långa afstånd med tillräcklig anslagskraft att sätta en man ur stridbart skick. Skall kalibern minskas, följer deraf, att kulan måste förlängas, om hon nemligen icke skall minskas i vikt. Men ju längre kulan blir, desto större rotation måste gifvas henne, på det hennes gång i luften skall kunna beräknas och blifva säker. För att kulan skall erhålla denna rotation måste refflorna erhålla en skarp vridning, än de hafva i 6,5 millimeters-geväret; men deraf skulle enligt mitt förmenande följa, att kulan vid det starka tryck, hon får af krutgasen, icke toge refflorna utan hoppade öfver desamma, och gör hon det, så blifver hennes gång i luften osäker. Vid minskningen af kalibern ökas gastrycket vid skottlossningen inuti geväret. Gastrycket i 6,5 millimeters-geväret är mycket högt. Vid de försök, jag var med om, befans, att detta tryck vid skottlossningen uti Mauser-geväret uppgick till 3,000 atmosferer, i Mannlichers och Krag-Jörgensens gevär till 3,800 atmosferer. Ja, det sprang till och med upp i Krag-Jörgensensgeväret till 4,200 atmosferer. Hvad nu detta

*Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.*

(Forts.)

vill säga, förstå vi bäst, när vi besinna, att gastrycket uti 1867—1889 års gevär är blott 2,600 atmosferer. Också visade det sig vid dessa försök, att det höga gastrycket hade olägenheter hvad Mannlichers- och Krag-Jörgensens-gevären beträffar. Uti det förra geväret förändrades patronläget, och flera gånger hände det efter skottlossningen, att hylsan satt så fast i Krag-Jörgensens-geväret, att läskstängen måste användas för att få den lös. Det synes häraf, att gastrycket redan är så högt, att det svårligen går an att bringa upp det ändå högre. Härför talar dessutom en annan omständighet, nemligen den, att det torde vara svårt att få ett pipmaterial nog starkt att kunna motstå ett högre tryck än det i 6.5 geväret.

Herr Palme sade vidare, att 1867—1869 års gevär är ett godt och i det närmaste lika bra som Mausergeväret, samt att herr statsrådet och chefen för landtförvarsdepartementet äfven framhållit, att det förstnämnda geväret är ett godt vapen. Men strax derefter påstod herr Palme, att när man nu talar om 1867—1889 års gevär, drager man blott på axlarne och tillägger, att det är ett dåligt gevär. Geväret är verkligen godt, och ingen inom armén har heller sagt något annat! Men man har sagt, att det i afseende å eldhastighet och ballistiska egenskaper står efter Mausergeväret. Så är det ock. Detta har visat sig af de jemförande skutförsök, som äro gjorda beträffande 1867—1889 års gevär och Mausers 6,5 millimeters repetergevär. Om herr Palme skaffar sig en uppgift rörande resultaten af dessa skutförsök, skall han finna i likhet med mig och andra, som studerat denna fråga, att 6,5 millimeters-kalibern är i afseende å såväl kulbanans *rasans* som ock träffsäkerhet betydligt öfverlägsen 1867—1889 års gevär, åtminstone intill afstånd på 1,000 meter. Och det är just inom detta afstånd, som infanterielden kommer till sin hufvudsakliga användning. Påståendet, att 1867—1889 års gevär är nära nog lika godt i ballistiskt afseende som Mausergeväret, är alltså icke riktigt. Dertill kommer den viktiga omständigheten, att patronen till Mausergeväret är betydligt mycket lättare än patronen till 1867—1889 års gevär. Härigenom blir det möjligt att förse soldaten med en större personlig ammunitionsutrustning, om han är beväpnad med det förra geväret, än om han vore beväpnad med det senare. Denna omständighet spelar icke någon liten roll. Vidare kunna på en ammunitionsvagn, som rymmer 12,000 patroner till 1867—1889 års gevär, medföras 16,000 patroner till Mausergeväret, utan att vagnens belastning ökas. Tager man nu alla dessa omständigheter i öfvervägande, så måste man väl, om man vill se saken sådan den verkligen är, komma till den slutsatsen, att Mausergeväret är betydligt öfverlägset det gevär, vi nu hafva.

Herr Palme har uppläst åtskilliga yttranden af några ryska generaler, hvori dessa uttalat sig ofördelaktigt om repetergevären. Häremot vill jag framhålla det faktum, att hela ryska armén är beväpnad med repetergevär, hvilket väl visar, att de der ryska generalernas uppfattning om repetergeväret icke delas af det ryska armé-

befälet och den ryska krigsstyrelsen. Jag tror således, att dessa ryska generalers åsichter i afseende å repetergeväret icke kunna tillmätas något som helst vitsord. Af hvad herr Palme anfördraget han den slutsatsen, att vi böra se tiden an, innan vi antaga en ny gevärsmodell, samt att vi därför böra ändra kavalleriets nuvarande karbiner till karbiner med 8 millimeters kaliber. Till hvad jag anfördraget emot herr Palme ber jag vidare att få fästa herrarnes uppmärksamhet på det faktum, att alla länder i Europa hafva beväpnat sina arméer med repetergevär. Endast vår armé har ännu enkelladdare.

Ang. anslag till anskaffning af nya eldhandvapen åt armén.

(Forts.)

Det inträffar, mine herrar, i hvarje strid moment, då man måste kunna af såväl den stridande personalen som af de vapen, hvarmed den är försedd, uttaga så att säga allt, hvad möjligt är. Under sådana moment, då fältslag afgöras och länders öden kanhända stå på spel, är det icke godt att med en enkelladdare i sin hand stå emot den allt förhärjande elden ur repetergeväret. Om vi skulle med våra trupper gå i fält, och de visste att de i afseende å beväpning vore fienden betydligt underlägsna, hvad tror väl herrarne, att detta skulle hafva för ett inflytande på de våra? Jo, ett sådant stort menligt inflytande, att nederlaget deraf skulle följa.

Jag kan således icke vara med om herr Palmes förslag att förändra kavalleriets nuvarande karbiner till karbiner med 8 millimeters kaliber och enkelladdare. Utskottet är ej heller med om detta förslag. Utskottet vill icke alls lägga sig i kaliberfrågan; det säger uttryckligen: »På grund af hvad sålunda anfördraget får utskottet, som icke ansett sig kunna bedöma, hvilken af de i statsrådsprotokollet omförmälda nya mindre kalibrerna må under befintliga förhållanden anses vara den för oss lämpligaste, hemställa» o. s. v.; och reservanterna från denna kammare yttra: »Hvilken den lämpligaste mindre kalibern för de nya repeterkarbinerna må vara, vill utskottet icke tilltro sig att bedöma», och häri hafva utskottet och reservanterna rätt. Icke någon annan än Kongl. Maj:t är i tillfälle att anställa de omfattande försök, som äro nödiga för att bedöma kaliberfrågan. Herr Palme anser, att det skulle vara besparing att ändra kavalleriets karbiner till 8 millimeters kaliber. För min del kan jag icke se saken så. Vi behöfva 20,000 karbiner. Ändringen torde kosta 18 kronor per karbin, hvilket alltså gör 360,000 kronor för förändringen. Är det väl skäl till att kasta ut denna summa för att få ett dåligt vapen ändradt, visserligen till ett godt vapen, men som dock icke motsvarar tidens fordringar, utan snart blir föråldradt. Jag anser detta vara en misshushållning. Rätta hushållningen är att vid anskaffning af eldhandvapen, det må vara karbiner eller gevär, dessa erhålla repetermekanismen och 6,5 millimeters kaliber.

På grund af hvad jag nu sålunda anfördraget vill jag för min del tillstyrka bifall till utskottets förslag.

Herr friherre Lagerbring: Det var med en viss förvåning jag hörde min ärade grannes här framställda förslag, icke därför att

Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.

(Forts.)

icke detta förslag under andra förhållanden måhända kunde hafva förtjenat att tagas i öfvervägande, utan därför att här i sista stunden framkommer ett förslag, byggt på helt andra grunder, än hvad så väl statsutskottet som dess reservanter förordat. Hvad är meningen härmed? Ja, derpå må den ärade talaren sjelf gifva svar. Hyser han verkligen dessa åsikter eller, rättare, har han någon längre tid hyst dem, så borde han väl hafva inlemnadt en motion i detta syfte, så att förslaget blifvit af utskottet i vederbörlig ordning pröfvadt. Jag vill emellertid nu icke följa honom i hela hans yttrande eller försöka gendriva detsamma. Mycket af hvad han sade var för öfrigt riktigt — men herrarne kunna vara trötta på alla dessa militära föredrag. Endast ett uttryck vill jag taga upp: om vi gå in på hans förslag, skulle vi, menade han, skaffa arbete åt våra egna svenska arbetare, och det är ett skäl, sade han, som borde beaktas i dessa arbetslöshetens tider. Ja, mine herrar, det är sant, det är i och för sig ett skäl att taga vara på. Men hela arbetarstyrkan vid Eskilstuna gevärsfaktori utgör 284 man, hvaraf 41 arbetare äro fast stam. Skulle det nu ifrågakomma ett afskedande, så gälde det inalles 243 arbetare. Detta kan visserligen vara mycket beklagligt, men icke afhjelpa vi arbetslösheten i landet på den väg han föreslagit. Det skälet har därför, om det också ej är utan all vikt, dock ej någon synnerligt stor betydelse.

Ett annat skäl att gå in på den väg han föreslagit skulle vara, att man år 1889 gick den vägen. Men, mine herrar, skilnaden är dock rätt betydlig. År 1889 var 8 millimeters-kalibern faktiskt den bästa. Man hade då icke kommit längre; repetermekanismen hade heller icke nått en sådan fullkomning som nu. Framför allt var icke denna s. k. paketmekanism då i sådant skick, att den kunde antagas. Man bör skilja mellan dessa gamla repetergevär, der man, såsom herr statsrådet nyss påpekade, får ladda magasinet med patron efter patron, och dessa nya, der man laddar med paket. År 1889 kunde man tydligtvis ej föreslå att införa något, som icke ännu var uppfunnet. Men nu är det konstateradt, att man kan använda 6,5 millimeters kaliber. Det är vidare konstateradt, att geväret är fältmessigt, och det är slutligen konstateradt, att denna paketmekanism funktionerar fullständigt väl. Jag hemställer då till herrarne, om det är skäl, när vi faktiskt stå inför en *nyanskaffning* af vapen för specialvapen, att besluta oss för ett vapen, hvars pipa är i viss mån föråldrad och hvars mekanism är antiqverad. Ett sådant beslut anser jag vore ett steg tillbaka, det vore reaktionärt. Och skulle verkligen denna kammare fatta ett sådant beslut, så vore det väl första gången kammaren fattade ett reaktionärt beslut — på förslag af en så kallad frisinnad riksdagsman! Jag tror icke heller, att den ärade talaren ur sparsamhetssynpunkt skulle vinna så mycket derpå. Ty blir ock hans förslag denna kammares beslut, icke blir det Första Kammarens. Vid den gemensamma voteringen skulle det lätt kunna hända, att många af dem, som nu ville rösta

för det lägre anslaget, reservanternas förslag, ansåge sig böra gå med på Första Kammarens beslut, då de ej kunde vara nöjda med ett sådant förslag som detta.

Jag vill ej länge upptaga kammarens tid. Hvad beträffar valet mellan utskottets förslag och reservanternas, så är det endast fråga om, huru mycket man vill bevilja för tillfället. Godkänner man utgiftsposten, så är det klart, att beviljandet af det lägre anslaget icke är i verklig mening någon besparing. Det är en uppskjuten utgift. Det är en besparing sådan som den enskilde menar sig göra genom att han vid årets slut lemnar alla sina räkningar obetalda. För tillfället blir det ett bättre förhållande mellan utgifter och inkomster, men någon verklig besparing är det ju ej. Helt annorlunda är det med en utgiftspost, som man icke godkânt. Der vinner man en besparing för statsverket genom att säga nej. Men här är endast fråga om ett uppskof.

På dessa skäl kommer jag för min del att rösta för utskottets förslag.

Herr J. H. G. Fredholm: Vid tagen kännedom om statsutskottets utlåtande i denna punkt, har jag för min del ej kunnat undertrycka en känsla af förvåning öfver utskottets yttrande, att det synes tvifvel underkastadt, på hvilka villkor rättighet kan förvärfvas att inom landet tillverka de ifrågasatta gevären. Det synes mig besynnerligt, att det skall kunna råda ett grand af tvifvel med afseende å beskaffenheten af de villkor, som uppfinnaren och fabrikanten uppställt för att vi skola kunna tillgodogöra oss hans uppfinning, och detta i ett ögonblick, då man står redo att fatta beslut om att fastställa ett nytt gevär för armén af uppfinnarens modell.

Herr statsrådet och chefen för landtförvarsdepartementet yttrade nyss, att han meddelat utskottet alla de upplysningar, som general-fälttygmästaren inkommit med, och att dessa upplysningar bestode deri, att denne omförmält, att fabrikanten ej ville medgifva tillverkning här i landet utan att man förut gjort beställning på 10,000 karbiner. Af detta yttrande framgår, att Kongl. Maj:t beträffande uppfinningens öfverlåtelse och villkoren därför *ej* träffat något rättsligt bindande aftal med den ifrågavarande fabrikanten, *innan* Kongl. Maj:t kommit till Riksdagen med begäran, att man skall gifva på hand till ett anslag, som i första rummet uppgår till 7,000,000 kronor och sedan sannolikt har till följd en ytterligare utgift på 7- å 10,000,000 kronor. Mig förefaller det alldeles klart, icke allenast att Kongl. Maj:t bort göra detta, utan också att det lätt kunnat låta sig göra att träffa ett *sådant* aftal, att man haft fullkomlig visshet om, att icke -- för den händelse Riksdagen beviljade nu begärda anslag -- fabrikanten efter beslutets fattande skulle kunnat komma och uppställa ytterligare villkor för att medgifva landet rättighet att tillverka de ifrågavarande gevären.

Jag har icke kunnat underlåta att framhålla det i mina ögon

Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.

(Forts)

*Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.*

(Forts.)

mindre affärsmässiga sätt, hvarpå denna sak, som det vill synas, har blifvit skött. Skulle i närvarande stund ännu icke föreligga något rättsligt bindande aftal med fabrikanten, så kan jag för min del ej se, hvarigenom han skulle vara förhindrad att framkomma med ytterligare anspråk. Dertill kunde han känna sig så mycket mer befogad, om Riksdagen nu beviljade hvad Kongl. Maj:t föreslagit utan att hafva erhållit visshet om, att med fabrikanten blifvit träffadt ett rättsligt bindande aftal, som ej lemnar rum för något tvifvel med afseende å beskaffenheten af de vilkor, på hvilka det nya geväret skall öfverlätas på svenska staten.

Herr Jonsson i Hof: Den fråga kammaren nu har att pröfva är onekligen af en ganska vidtutseende beskaffenhet, på samma gång som det är svårt att afgöra, huruvida det steg, man står i begrepp att taga, verkligen är klokt och välbetänt eller ej. Ifrån statsrådsbänken och den sida, som yttrat sig för utskottets förslag, har mycket starkt framhållits, att det vore ett steg i orätt riktning, om man vidare ville fortsätta med anskaffande af gevär med 8 millimeters kaliber och begagna den gamla remingtonmekanismen; det skulle vara att kasta bort penningar, om man fattade ett sådant beslut.

Innan jag bemöter detta påstående, vill jag nämna, att den fråga herr Palme väckt icke är alldeles ny, utan att den äfven var före inom utskottet, ehuru väl den icke vann tillräckligt afseende och det icke heller vid slutet af behandlingen och brådskan med reservationernas afgifvande blef någon särskild anteckning gjord om en något afvikande mening från hvad Andra Kammarens ledamöter inom utskottet yrkat. Det kan ju vara en misshushållning uti att bifalla herr Palmes förslag, om man antager, att den förändring han ifrågasätter, när Riksdagen sedermera beslutar sig för en annan typ, skulle befinnas vara värdelös eller, med andra ord, om de förändrade karbinerna icke äfven sedermera, derest man antager en mindre kaliber med repetermekanism, skulle kunna blifva användbara längre. Kan man betrakta saken ur den synpunkten, skulle jag kunna dela friherre Lagerbrings åsigt, att det vore en misshushållning att följa herr Palme. Men jag tror, att saken får ses ur skilda synpunkter. Skulle någon t. ex. kunna säga, att det beslut Riksdagen år 1889 fattade att förändra 1867 års gevär med 8 millimeters kaliber — äfven om frågan föreläge nu — ovillkorligen skulle anses vara bortkastade penningar? Vi få komma i håg, att dessa 1867 års gevär skulle vara ytterst otillfredsställande och oanvändbara för den händelse ett krig skulle inträffa, men att deremot 1889 års gevär ingalunda är af så underhållig beskaffenhet. Ty dess ballistiska egenskaper och dess enkelhet för öfrigt äro af sådan art, att geväret väl kan begagnas, om krig skulle utbryta. Liknande är förhållandet med den fråga, som nu är före. Hvilken typ man än framdeles bestämmer sig för, skulle en förändring af karbinerna icke göra dem odugliga, äfven om de icke lämpligen skulle kunna användas af

linien, utan sättas i händerna på landtvärnet eller reserven. Man kommer då enligt min mening i alldeles samma stadium, hvori vi nu befinna oss beträffande gevären. Icke kan någon sätta i fråga, att, om Riksdagen framdeles bestämmer sig för 6,5 millimeters kaliber med repetermekanism, man då skall kasta bort 1889 års gevär, utan äfven de få komma till användning, om krig skulle utbryta.

Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.

(Forts.)

På samma sätt här, om man besluter sig för anskaffande af ungefär halfva partiet karbiner, som i hvarje fall erfordras. De kunna användas — om de ock ej kuuna begagnas af första linien — derest man besluter sig för en mer effektiv mekanism och kaliber. Jag tror således icke, att det är något axiom, att det är en miss-hushållning att antaga herr Palmes förslag.

Huruvida friherre Lagerbring är af det temperament, att han verkligen ifrar för att det beslut, kammaren fattar, måtte hafva stor utsigt att i en gemensam votering bifallas och således ur hushållningssynpunkt verkligen vill kassera herr Palmes förslag, det är en sak, som ingen annan än han kan rätt bedöma; men man kan hafva delade tankar om hvad meningen i det fallet kan vara.

Vi reservanter hafva här bland annat anfört ett skäl, att, derest nu ett gevär med repetermekanism skulle antagas, en 8 mm. kaliber skulle hafva den fördel, att *samma* ammunition kunde begagnas i krig. Men vi förbisågo då, att denna sats icke är så helt hållbar. Det är sant, att, om Kongl. Maj:t skulle bestämma sig för 8 mm. kaliber med Mauser-mekanism, sjelfva tillverkningen af ammunitionen blefve likformig, men det blefve olikformighet, när ur ammunitionsförrådena de olika truppslagen skulle förseas med ammunition; ty för specialvapnen måste ammunitionen då vara sammansatt i paket, under det att åt infanteristerna, med remingtonmekanism, patronerna naturligtvis äro ordnade på helt annat sätt. Således måste det finnas skiljaktiga antingen ammunitionsfordon eller rum i dessa fordon, på det att icke misstag skulle begås vid utdelning af ammunition till trupperna; och sålunda komme man då till alldeles samma resultat, som man kommer till, derest infanteriet har en kaliber på 8 mm. och specialvapnen en på 6,5. Det måste vara på skiljaktiga platser ordnad ammunition, så att inga misstag kunna ega rum; och det är alldeles lika lätt att dela ut den med skilnad i kaliber som med särskild paketanordning. De skäl, som vår reservation ur denna synpunkt uttalar, måste man alltså erkänna icke hafva någon betydelse.

Jag borde kanske äfven något beröra hvad en och annan af de talare, som yttrat sig för bifall till utskottets förslag, har anfört som skäl för sin mening.

Herr Alsterlund påminde särskildt om, hvilket intryck det skulle göra på en armé, om den visste med sig sjelf, att den hade ett vapen, underlägset fiendens, och att utgången i ett rådande krig nästan på förhand kunde vara lätt att beräkna. Han kan ju till en viss grad hafva rätt i denna sin uppfattning, men jag vill dock påminna honom om, att trots den olikhet med afseende å beväpningen, vid 1870

*Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.*

(Forts.)

års krig förefans mellan fransmän och tyskar till de förres förmån, det dock var fransmännen som blefvo slagna och tyskarne som segrade. Skiljaktigheten mellan deras vapen då var bestämdt lika stor som den, hvilken framträder mellan repetermekanism med 6,5 mm. kaliber och 1889 års gevär. Utgången af ett krig hänger således icke helt och hållet, kanske i flera fall icke ens till väsentlig del, på huruvida vapnen äro något mer öfverlägsna fiendens. Det är en sådan mängd andra faktorer, som spela in der, att man omöjligt kan på förhand beräkna och säga: utan den beväpningen måste vår armé vara tillspillogifven. Detta skäl får man således taga med en viss försigtighet och icke tillmäta det absolut afgörande betydelse.

Men för mig är hufvudskälet att nu följa herr Palme just detta, att många inom statsutskottet och, jag vågar tro, en stor mängd äfven inom Riksdagen ännu icke kunna säga: är denna kaliber och är denna typ sådan, att man med någon stor förhoppning kan våga bygga på, att under den långa tid af 10 à 12 år, som skulle behöfva användas för att förse oss med detta nya vapen, icke, innan halfva tiden gått till ända, åter en ny konstruktion, betydligt öfverlägsen den som nu här fastslagits, kan se dagen? Är denna typ icke sådan, hvad hafva vi då gjort? Vi hafva fastslagit en typ, som man antingen måste kassera, för att derefter offra en mängd nya millioner, eller ock fortsätta anskaffandet af i det öppna medvetandet, att man lika fullt icke har ett vapen, som är fullt tillfredsställande. Ur denna synpunkt är en tidsvinst här af stor betydelse. Vi kunna genom att icke nu bevilja anslag till en ny typ vinna en tidsbesparing, som gör det möjligt att, då kanske inom ett eller två år en ytterligare fulländning sett dagen, Riksdagen med större förtroende och förvisning om att man icke snart åter måste kasta sig på en ny typ, skulle kunna bevilja större anslag för snabbare anskaffande af vapen, än som här satts i fråga.

Jag vill fästa herrarnes uppmärksamhet på, att det dock måste vara en vanskligh sak, att, om riksdagen och Kongl. Maj:t komma till insigt om att en nyanskaffning måste ske för vår armé, denna anskaffning då skall taga en så ofantligt lång tid, som här är beräknadt och förutsedt. Jag tror, att det äfven ur hushållningssynpunkt är klokare, att man så länge som möjligt söker se tiden an och afvakta hvad som ytterligare kan komma under utvecklingens gång, samt, när man kommit till större visshet, att vi der hafva vapen, som uppfylla alla fordringar för den närmaste framtiden, då anslår mera medel för hastigare anskaffande, än att man i dag bestämmer sig för en ny modell, som det efter beräkning tager tolf års tid att fullständigt införa, men som kanske, innan halfva tiden gått, visar sig vara olämplig.

Det är ur denna synpunkt jag tror, att jag och flere med mig, som här stå såsom reservanter mot utskottets förslag, med lika mycket jemnmod kunna gå in på att rösta för herr Palmes förslag.

Chefen för landtförsvarsdepartementet, herr statsrådet friherre Rappe: För att sätta kammaren i stånd att med full kännedom om saken öfverväga och bestämma sig, innan den fattar sitt beslut, anser jag nödigt, att också från den sida, som har en motsatt åsigt mot den sista talarens, någonting här yttras.

Man har nu framdragit kaliberfrågan. Det har antydts i utskottets betänkande och äfven af reservanterna, att man icke tillräckligt pröfvat frågan om kalibern, innan förevarande framställning gjorts af Kongl. Maj:t. Först och främst vill jag då fästa uppmärksamheten på, att i sistlidne december en svensk-norsk komité tillsattes med uppgift att utarbeta förslag till gemensamma bestämmelser för de förenade rikenas handvapens ammunition, dervid man utgick från *basis af kalibern 6,5 mm.* Herrarne veta, att man i Norge redan antagit 6,5 mm. kaliber och anskaffat gevär med denna kaliber, ehuru af annan modell, den Krag-Jörgensenska. Vidare, om herrarne läsa igenom utskottets redogörelse, finna herrarne, att generalfälttygmästaren tydligt och klart uttalat i anledning af försök, som gjorts under de senare åren, att 6,5 mm.-kalibern vore enligt hans förmenande fullt pröfvad och antaglig.

De *sakliga* skäl, som tala för en mindre kaliber, äro först och främst att man får en mera bestrykande bana, och man kan därför lättare sätta ett dylikt gevär i händerna på personer, som äro mindre skjutskicklige. Är banan mycket flack, behöver man icke kunna bedöma afståndet: hvad man sigtar på, det träffar man. En annan fördel af ett gevär med mindre kaliber, synnerligen för en af skjutningen tröttnad person, är att geväret stöter mindre. Slutligen kan man med gevär af mindre kaliber bära på sig med samma vikt ett större antal patroner, än man kan med gevär af större kaliber.

Hvad har man då emot den föreslagna kalibern? Är den för liten? Olägenheten af för liten kaliber skulle vara, att ju mindre kaliber ett gevär har, inom vissa gränser, ju svårare är det att rengöra det. Det är också svårt att rengöra ett sådant gevär som det nu föreslagna. Emellertid hafva de försök, som gjorts, sedan man började att använda detta gevär, tydligen gifvet vid handen, att denna svårighet icke är väsentligt större vid ett dylikt än vid 1867—1889 års gevär. Som herrarne veta, hafva dessutom tre länder i Europa, Italien, Nederländerna och Rumänien, antagit ifrågavarande modell, hvilket de säkerligen icke gjort, om det varit någon våda med kaliberminskningen till 6,5 mm. Och ehuru de flesta stater ännu hafva omkring 8 mm. kaliber, har en tendens öfverallt gjort sig gällande att öfvergå till 6,5.

Man kan säga: *»nä, men kalibern kan blifva mindre, och därför kan det vara skäl att vänta tills man får se, hvar minimigränsen verkligen ligger».* Hvilken vinst åstadkommes då genom att minska kalibern längre ned än till 6,5 mm.? Man kan väl icke tänka på att gå så långt ned, att det blefve samma förhållande mellan denna nya och 6,5 millimeter-kalibern som mellan 6,5 millimeter- och 11

Ang. anslag till anskaffning af nya eldhandvapen åt armén.

(Forts.)

*Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.*

(Forts.)

millimeter- eller mellan 8 millimeter- och 11 millimeter-kalibern. Men tager man ej ett väsentligt steg nedåt i minskning af kalibern, blifva de fördelar, som skulle vinnas genom ett nytt gevär, så ringa, att det ej är skäl att gå längre ned. Å andra sidan, ju mer jag minskar kalibern, ju mer ökas de kolossala svårigheterna i gevärets konstruktion, enär gastrycket på geväret blir så ofantligt stort. Det blir, då man går under 6 och ned till 5 millimeter, ett tryck så oerhördt, att på metallurgiens nuvarande ståndpunkt intet gevär kan stå emot ett sådant.

Herr Palme åberopade åtskilliga författare. Jag skulle också kunna anföra sådana till stöd för min mening. Det finnes en uppsats af en fransk författare: Det moderna geväret — »Le fusil modern» — som jag nyligen läst. Deri göres en jemförelse mellan 11,8 och 6,5 millimeters-kalibrarne. I Frankrike har man som bekant 8 millimeters-kalibern. Der framhöll denne författare tydligt och klart, att på den metallurgiska vetenskapens nuvarande ståndpunkt kan man icke gå längre ned än till 6,5 millimeter, och att framtids-geväret icke kan vara något annat än 6,5 millimeters-geväret. Frågan blir då: skola vi gå öfver till en så liten kaliber? Man har sagt: börja vi med denna kaliber, kommer snart nog en ny typ och uttränger den. Af hvad jag yttrat framgår, att *jag* icke är af den åsigten; 1860 års gevär har räckt ända tills nu eller öfver 30 år, oaktadt det snart efter antagandet var gammalmodigt till följd mest deraf, att kalibern var för stor. Man har ändå kunnat reda sig dermed i så många år. Om vi nu antaga denna nya typ, blir det ett språng fram i tiden, så att vi ställa oss framför de flesta andra stater. Det är då stor sannolikhet, att ett gevär af denna kaliber skall komma att räcka lika länge som de gevär vi hittills haft. I mitt förra anförande visade jag tillika, att slitningen på gevären är så betydlig, att redan i fredstid afgangsen blir stor. Således tror jag att vi kunna påräkna, att kalibern väl skall hålla ut den nya gevärsanskaffningen.

Derför synas mig alla skäl tala för Kongl. Maj:ts förslag; och innan herrarne nu fatta sitt beslut, vill jag det skall vara tydligt för eder, att, derest I skullen stanna vid herr Palmes förslag, I derigenom hafven sagt allenast, att I uppskjuten frågan ett år. Den kommer sedermera åter *i hela sin vidd*, när det visar sig, att det nu befintliga antalet gevär är för litet, för att vi skulle kunna tänka oss, att det skulle fylla hela vårt gevärsbehof. Vi måste då besluta oss för att gå öfver på det nya geväret; och då kunna vi icke tänka oss att sträcka ut gevärsanskaffningen öfver så många år, som här är i fråga, utan vi måste använda på en gång flera millioner, om vi icke skola komma allt för mycket på efterkälken. Af mitt förra anförande framgick, att svenska Riksdagen efter 1867 anvisat minst 600,000 kronor om året till eldvapen. Genom herr Palmes förslag skulle vi denna riksdag stanna vid 160,000 kronor. Jag kan icke tänka mig, att för att nu vinna en sådan besparing

det kan vara rätt lägga för tunga bördor på kommande Riksdagar — ty gevär kunna vi ju icke undvara — och synes mig alltså alla skäl tala för utskottets förslag.

*Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.
(Forts.)*

Herr Liljenroth: Det var med anledning af en talares på stockholmbänken anförande, som jag begärde ordet. Hans positiva skäl hafva redan blifvit gendrifna, och de tekniska betraktelser, han inblandade i sitt föredrag, får jag villigt erkänna, att jag icke mycket förstår mig på. Men då han såsom skäl för att bibehålla våra nuvarande enkelladdade gevär anförde, att det skulle kunna lätt nog bibringas befäl och trupp förtroende till detta vapen, så vill jag förklara, att jag icke tror, att befäl och trupp skola så lätt låta bibringa sig ett sådant förtroende. De komma nog snart under fund med, att enkelladdade gevär med så stor kaliber som 8 millimeter äro betydligt underlägsna det af Kongl. Maj:t nu föreslagna geväret. Att soldaten hyser förtroende till det vapen, han för, anser jag vara en mycket vigtig sak; ty vet han eller tror sig veta, att vapnet är underlägset motståndarens, går han icke i striden med det lugn och den tillförsigt, som höfves honom. Han blir lätt modfäld och missröstande, och detta kan medföra de sorgligaste följder. I synnerhet plägar sådant inträffa med unga soldater med ringa krigsbildning och disiplin, och det är af sådana vår armé kommer att till största delen bestå. Det är således af ännu mera vikt för oss än för andra arméer att få vapen af bästa beskaffenhet, till hvilka soldaten kan hysa det största förtroende och som han vet vara jemngoda med motståndarens. Herr Palmes förslag att ändra gamla odugliga karbiner till enkelladdade 8 millimeters karbiner tror jag icke vara utförbart. Den ifrågavarande karbinen är nemligen ingenting annat än ett gammalt remingtongevär, hvars pipa är afsågad ett stycke. Derigenom har man fått ett vapen, ett nödfallsvapen, som är mycket dåligt och som derjemte förlorat, om jag så får säga, jemvigten. Det är ej det förhållande mellan stock och pipa, deras mått och tyngd, som bör förefinnas på ett godt vapen. Om jag nu bibehåller stocken på detta gevär och anbringar en ny pipa, så lär jag i alla fall icke kunna förbättra detta förhållande; och skulle en sådan förändring af karbinen göras, tror jag, att det skulle betinga mycket högre kostnader, än herr Palme beräknade. Då jag dessutom anser, att det icke vore klokt att slå in på den vägen att behålla gevär af en äldre modell, för hvilka truppen aldrig kan hysa förtroende, anser jag, att herr Palmes förslag är oantagligt, och får, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr vice talmannen Danielson: Jag får nämna, att på den afdelning, der denna fråga förut behandlades, sökte vi skärskåda densamma från alla synpunkter, så godt vi kunde, och begagnade alla upplysningar, som stodo oss till buds; men vi kommo slutligen till den uppfattningen, att vi borde fasthålla vid Kongl. Maj:ts för-

Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.

(Forts.)

slag i afseende på dessa karbiner. Man trodde, att man icke gerna kunde återgå till 1889 års förslag. Med tanken på detta förslag tror jag, att vi alla erinra oss, att då 1889 fråga förelåg om anskaffande af gevär dels till armén och dels till specialvapnen, så var det med full och öppen blick, man undansköt anskaffandet af gevär till specialvapnen, för att vinna erfarenhet om den utveckling, som vidare kunde komma. Nu hafva fem år gått sedan det beslutet, och vi se, att utvecklingen gått framåt, och nu föreligger ett förslag, som tyckes tyda på, att ett nytt vapen är nödvändigt att anskaffa i detta fall. Då trodde man det vore klokast, att, om något nytt skulle anskaffas, man anskaffade det *nyaste* och *bästa*. Det är ju på samma sätt, när vi i våra yrken skola anskaffa några nya maskiner; det är klart, att då söka vi anskaffa de mest fulländade, de tidsenligaste och nyaste uppfinningar. Det var därför afdelningen kom på den tanken.

Herrarne finna, att här förelägo två alternativ, det ena afseende 10,000 karbiner och det andra 5,000; och vi stannade vid Kongl. Maj:ts uppfattning, att man borde anskaffa endast 5,000. Sedan har man sökt spela in en annan fråga och sagt, att om vi stanna vid de 5,000, så finge vi icke köpa dem hos firman Mauser. Det skälet kan jag icke uppskatta. Hvarifrån det kommit, kan jag icke begripa, ty generalfälttygmästaren talar om, att man träffat det aftal med firman, att vi skulle få köpa det och det partiet. Generalfälttygmästaren har icke sagt annat, än att firman endast uppställt det villkoret, att den första årsbeställningen skall göras hos firman, och han säger, att vi böra göra detta, därför att vi icke kunna här i landet så hastigt som önskligt vore tillverka dessa karbiner. Jag kan därför icke anse annat, än att det skälet, att firman icke medgifver att vi köpa ett så litet parti som 5,000, är något, som man hittat på efteråt. Då Kongl. Maj:t pröfvade denna generalfälttygmästarens hemställan om 10,000 karbiner, så se vi af statsrådsprotokollet, att Kongl. Maj:t förklarade, att vi taga blott 5,000. Härefter ligger således, så vidt jag kan förstå, intet skäl. Det har uppgifvits, att firman har en agent, som för tillfället finnes i staden, och att han har sagt, att det icke går an att göra en så liten beställning. Det är klart, att en sådan der agent vill sälja så mycket som möjligt. Men jag litar mera på de underhandlingar som föregått, innan frågan tagit den vändningen; och såväl generalfälttygmästaren som Kongl. Maj:t, då han gick ned till 5,000, har icke antydtt något sådant. Derför är det för mig tydligt, att det skälet har ingen vikt.

Jag tror därför, att det kanske vore klokast att nu bifalla reservationen. Ty det kan väl icke förnekas, att specialvapnen hafva föråldrade gevär, och skola vi, som jag nämnde, anordna något, skola vi väl söka anordna det på det bästa sätt vi kunna, så att de penningar vi använda blifva väl använda och det viktigaste behovet för specialvapnen blir fylldt så snart som möjligt. Jag hade vidare

tänkt mig, att, om man nu sökte afhjelpa det mest nödvändiga behövet för specialvapnen, man skulle sedan till nästa år, då gevärsfaktorierna avslutat de 100,000 gevär, som de nu hafva under arbete, och, om erfarenheten ådagalagt, att denna repetermekanism är hållbar och lämplig, kunna anvisa medel till maskiner, så att man finge öfverflytta all tillverkningen inom landet. Det vore en förmån, som man ej bör förbise, och därför tror jag, att man nu bör köpa så litet som möjligt, då man derigenom blir tidigare i tillfälle att ordna tillverkningen inom landet.

Jag har visserligen öfvertänkt det af herr Palme först framställda förslaget, och det var, såsom herr Olof Jonsson nämnde, ganska mycket på tal inom utskottet, men det rönt intet understöd. Man trodde icke, att det förefans något skäl att förse specialvapnen med omändrade gamla karbiner med remingtonmekanismen. Jag tror därför, att det skulle vara mycket vanskligt, om vi, fem år sedan vi pröfvade frågan och då icke ansågo oss böra vidtaga någon förändring med karbinerna, förrän vi sett tiden an och tagit kännedom om nya uppfinningar, nu skulle återgå till 1889 års förslag. Det vore en öfvergång, som det verkligen icke blefve synnerligt gagn med. Det kan visserligen sägas, att det icke vore så farligt, ty gevären blefve dock icke odugliga, utan det blefve med dem som med de 100,000 gevären, eller att de kunde användas till reservvapen. Men i alla fall, då man har ett så dyrbart vapen som kavalleriet, som har att strida med hastiga anfall och göra effekt på några minuter, bör det väl få de mest tidsenliga vapen. Det förefaller mig vara nödvändigt, om man än skulle tveka, huruvida det vore klokare att hålla med herr Palme eller följa reservanternas, ty herr Palmes förslag är en återgång till 1889 års förslag, som vi en gång pröfvat och förkastat, medan det andra för oss i nivå med dagens uppfinningar och låter oss få ett år på oss för att inhemta vidare erfarenhet derom, huruvida den nya repetermekanismen och geväret äro tidsenliga, så att vi sedan kunna gå vidare.

Jag tror därför, att det vore den bästa och lyckligaste medelvägen, på samma gång vi icke gifve för mycket på hand, att vi voro uteslutande för repetergevärs införande, att bifalla reservanternas förslag. Kongl. Maj:t får taga på sitt ansvar, huru många millimeters skottvidd gevären skola hafva. Det är klart, att denna utredning icke kan ske i riksdagen, men Kongl. Maj:t, som har fackmän att anlita, kan bättre bedöma saken.

Jag yrkar bifall till reservanternas förslag.

Herr Palme: Jag skall icke tillåta mig upptaga kammarens tid med att besvara de invändningar, som blifvit gjorda mot mitt förslag, och hvilka jag icke kan tillerkänna tillräckligt vägande betydelse. Jag skall emellertid be att få gemäla ett yttrande, som herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet nyss fälde. Han sade nemligen, att om vi nu antaga mitt förslag, så

Ang. anslag till anskaffning af nya eldhandvapen åt armén.

(Forts.)

Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.
(Forts.)

kommer frågan att uppskjutas ett år, och då torde det kunna hända att vi, i stället för hvad vi nu hafva tänkt oss, få för nästa år bevilja många millioner kronor. Detta kan dock, föreställer jag mig, inträffa lika väl, om utskottets förslag vinner bifall.

Med anledning af den undran, som vice talmannen uttalade om beställningen i Tyskland, vill jag erinra derom, att statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet nyss meddelade oss, att genom det ifrågavarande kontraktet med den tyska firman minst 10,000 karbiner måste beställas hos samma firma. Då nu å ena sidan kammarens majoritet icke torde vilja vara med om inköp af det utaf utskottet föreslagna antal karbiner, och å den andra sidan reservanternas förslag om inköp af endast 5,000 karbiner icke kan leda till någon påföljd, enär det står i strid mot kontraktet med den tyska firman, så finner jag ingen annan åtgärd att vidtaga än att bifalla det af mig framställda förslaget.

Jag skall härjemte be att angående frågan i sin helhet få tillägga ytterligare ett par ord. När det nu gäller, om man skall bifalla utskottets hemställan om ett anslag på 591,000 kronor, så kan man kanske tycka att detta icke betyder så mycket, då det är fråga om hela arméns beväpning, men det gäller i själfva verket icke endast 591,000 kronor eller 295,500 kronor, utan det gäller 7,250,000 kronor, oberäknade alla anslag för ammunition. Det är alldeles på samma sätt, som om kammaren till byggandet af ett pansarfartyg beviljat 1,000,000 kronor, ty kammaren har dermed gifvit på hand, att den vill bevilja äfven de öfriga millionerna, som erfordras för byggandet.

I och med detsamma kammaren antager vare sig utskottes eller reservanternas förslag, så har kammaren dermed också gifvit på hand, att den vill successivt bevilja dessa 7,250,000 kronor och mera dertill.

Herr Ollas Ericsson: För min del kan jag icke vara med om vare sig utskottets eller reservanternas förslag. Jag tror icke, att en så vigtig fråga som denna bör på det sätt, som här är förslaget, lösas genom att så der oskyldigt läggas bakom ett bifall till reservationen. Visserligen har vice talmannen nyss påpekat och sökt göra gällande, att om man antager reservationen, så skulle man dermed icke hafva gifvit på hand, att man vill för framtiden bestämma sig för de nu begärda repetergevären och den ifrågasatta kalibern. — Men jag har sökt följa med frågans gång, så godt jag kunnat, och har icke kunnat finna något stöd för ett dylikt påstående. Jag tror således att, har man en gång börjat slå in på denna väg, så lär man allt få fortsätta. Jag stärkes i denna mening ännu mera deraf, att äfven vice talmannen i det yttrande, som han nyss hade, sade sig hafva varit ganska tveksam om, hvilket som vore *klokare*, att antaga reservationen eller ett förslag liknande det af herr Palme framställda.

Vi hörde visserligen från statsrådsbänken, att gevärsfrågan nu vore lyckligt och fullständigt löst, men jag tror dock att detta

yttrande är något öfverdrifvet, ty vi hafva ju sett påpekas i såväl den kongl. propositionen som ock i utskottets betänkande, att så icke är förhållandet särskildt med afseende å kaliberfrågan, och därför anser jag, att vi göra klokast i att vänta ännu en tid, detta så mycket hellre som generalfälttygmästaren erkänt, att 1889 års gevär äro ganska tidsenliga. Och då vi nu skaffat oss maskiner för att tillverka dessa gevär och hafva vana arbetare för ändamålet, samt en ändring af våra föråldrade gevär följaktligen kan åstadkommas med en jemförelsevis ringa kostnad, så anser jag, att man bör fortsätta ännu en tid på den vägen, tills man hinner bilda sig ett stadgadt omdöme om de föreslagna nya gevärerna.

Ang. anslag till anskaffning af nya eldhandvapen åt armén.
(Forts.)

Här har vidare sagts från statsrådsbänken, att det finnes ingen viktigare fråga för en armé än vapenfrågan. Under urtiman fingo vi likväl höra, att statsrådet då ansåg en annan fråga lika vigtig för en armé. Då talade han så vackert om, huru man borde offra tid och penningar för att öfva de värnpliktige, och han ansåg då *det* förslaget såsom det allra viktigaste; nu, som sagdt, är det vapenfrågan; i nästa punkt blir det väl amunitionsfrågan o. s. v. Jag tror för min del, att man skulle kunna uppräknat åtskilliga andra faktorer, som äro lika vigtiga för en armé.

Det har talats om och i den kongl. propositionen har framhållits den moraliska betydelsen af att armén får ett tidsenligt vapen. Ja, mine herrar, det finnes också andra saker, som i moraliskt afseende kanske äro lika vigtiga, för att icke säga viktigare, för en armé. Om vi den ena gången efter den andra besluta att göra om våra gevär, eller skaffa oss nya samt oupphörligt endast lägga nya bördor på vårt folk för att åstadkomma dylikt, så fruktar jag att det bland vårt folk skall uppstå en demoralisation derhän, att man icke sätter lit hvarken till vapnen eller till vederbörande, som föra fram dessa frågor. Jag tror, att det i moraliskt afseende är lika viktigt att man, då man går i striden, vet med sig, att man har någonting att försvara, och jag befarar, att, om vi fortgå på den väg, på hvilken vi under de sista åren slagit in, nemligen att oupphörligt trycka vårt folk med ökade skatter, en stor del af detta folk skall anse sig icke hafva någonting att försvara, och hvad hjälper det då att sätta ett repetergevär i deras hand? För min del tror jag, att armén skall blifva mera krigsduglig, om vi iakttaga all försigtighet, så att vi icke onödigtvis nedtynga vårt fattiga folk.

Medan jag har ordet, vill jag påpeka en annan sak. Under urtiman äfvensom vid 1889 års riksdag fick man höra sådana uttalanden som att vår armé icke var mogen för att få ett gevär med repetermekanism, därför att största delen af armén, nemligen de värnpliktige, icke voro tillräckligt öfvade. Nu säger man, att sedan dess hafva vi fått en ganska fullständig arméorganisation till stånd, och för den skull kan man nu införa det nya geväret. Jag undrar, huru vida, om man nu finge det nya geväret, man icke inom kort komme med ett sådant här påstående: nu hafva vi fått

Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.

(Forts.)

ett nytt gevär och detta kräfver större öfning för att vinna skjutskicklighet, och därför måste vi utsträcka beväringens öfningstid ytterligare». Så kommer det att låta undan för undan. Det ena förslaget följer det andra i spåren, och man vet icke, hvart det till slut skall taga vägen. Jag tror verkligen, att det är tid på, att vi se oss om, hvarifrån vi skola taga både penningar och tid.

Herr talman, jag skulle för tillfället allra helst önskat rent afslag å såväl utskottets hemställan som å reservationen, men då någon utsigt till bifall till ett sådant yrkande troligen icke finnes, så skall jag be att få förena mig om herr Palmes förslag, och jag gör det så mycket hellre, som jag af vice talmannens yttrande fick den uppfattning, att äfven han icke har så mycket deremot, och följaktligen detta förslag har större utsigt att vinna framgång. Jag yrkar således bifall till herr Palmes förslag.

Herr vice talmannen Danielson: Jag begärde ordet med anledning af herr Palmes yttrande, att statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet skulle hafva sagt, att ett sådant vilkor vore fäst vid beställningen, att man icke kunde få köpa så litet som 5,000 karbiner. Det har statsrådet, så vidt jag kunnat finna, *icke* sagt och det är, såsom jag förut nämnde, icke heller förhållandet. Vi hafva inom statsutskottet läst den skrifvelse, som rör denna sak, och deri säges det, att man kan få köpa huru som helst, blott patentafgift ställes i utsigt. Betalar man den, får man troligen köpa *ett* tusen till och med. Således var nämnde talares uppgift icke öfverensstämmande med verkliga förhållandet.

Jag hade endast tänkt att anföra detta, men nu har den siste ärade talaren yttrat sig om mycket annat, och jag skall be att något få bemöta honom. Jag hemställer, om någon af oss här kan anses vara särdeles förtjust i stora militärutgifter? Men när vi nu kommit derhän och beslutit att sätta upp rytteri, som kostar så mycket, så måste vi väl också för detta rytteri anskaffa tidsenliga vapen; annars göra vi oss skyldiga till stor misshushållning. Man kan icke hjälpa det, vill man äfven vara så sparsam som möjligt. Och äfven om hvar och en af oss önskar, att hela krigsväsendet må afskaffas, så är det för närvarande omöjligt att komma dit. Den uppfattningen måste då också göra sig gällande, att då man skall köpa vapen till detta dyrbara rytteri, så måste man tillse, att de blifva bra och penningarna användas så väl som möjligt. Jag vill annars följa den värde talaren i hans tankegång om sparsamhet, men att spara här, såsom han vill, vore att misshushålla, och det kan icke ske, ty tydligt är, att kavalleriet icke kan hafva vapen efter 1867 års modell, som nu är alldeles otidsenlig.

Sedan är det ju klart, att vi icke kunna bedöma, om den ena eller andra kaliberns företrädare, ty vi äro ju icke fackmän, utan ansvaret för dylikt få vi lägga på regeringen. Vi böra därför icke bestämdt uttala oss om dylikt, utan regeringen får taga det på

sitt ansvar, och att regeringen ledes af tanken att göra det bästa möjliga, derom få vi väl vara vissa.

*Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.
(Forts.)*

Herr friherre Lagerbring: Endast ett par ord till svar å herr Palmes sista yttrande, hvarigenom han sökte göra troligt, att vi, genom att besluta denna utgift för inköp af karbiner, skulle hafva gifvit oss in på utgifter, som sluta på något öfver sju millioner kronor. Det är icke förhållandet; och att så icke är, det kan man lätt få klart för sig, om man genomläser den korta reservation, som denna kammars reservanter afgifvit. De afstyrka Kongl. Maj:ts förslag just för att icke komma in på de sju millionerna, men deremot anse de, att man bör anskaffa karbiner, och detta kan naturligtvis icke medföra så stor utgift. Beslutet om inköp af karbiner sammanhänger således alls icke med det beslut man i framtiden kan komma att fatta i gevärnsfrågan i öfrigt. Det är endast detta jag velat för kammaren framhålla.

Herr Andersson från Malmö: Då jag vid urtima riksdagen röstade för det då framlagda härordningsförslaget och således med min röst bidrog till det lefvande försvarets stärkande, förestälde jag mig, att derefter såväl regeringen som Riksdagen skulle söka iakttaga all möjlig sparsamhet i anslagsfordringarna. Vid genomläsandet af den kongl. propositionen för innevarande år synes det mig emellertid, som om man från regeringens sida icke gått i den riktningen, i synnerhet beträffande fjerde och femte hufvudtitlarna.

Det är nu icke så mycket att säga om de ordinarie anslagen på fjerde hufvudtiteln, ty dessa anslag äro ju en följd af de beslut, som vid urtima riksdagen fattades, men deremot kan det gifvas skälighet anledning att söka göra några nedprutningar på de extra anslagen. Såsom herrarne sett af statsverkspropositionen, har man på dessa två hufvudtitlar å de extra anslagen föreslagit en ökning af 1,827,737 kronor, nemligen på fjerde hufvudtiteln en ökning af 454,914 kronor och på femte hufvudtiteln en ökning af 1,372,823 kronor, och jag tror icke, att man kan blifva klandrad mycket, om man vill söka åstadkomma några jemkningar i dessa ifrågasatta anslag. Inkomsterna till statsverket skola ju tagas någonstädes ifrån, och man har äfven infört en ny skatteform, nemligen tilläggsbevillningen. Jag tror icke, att man i allmänhet inom landet fäst sig så mycket vid den redan bestämda tilläggsbevillningen, men är det så, att man skall fortgå på den väg, man nu börjat beträda, och konjunkturerna icke skulle blifva bättre än hvad de varit under senare tider, så är jag rädd för att den tilläggsbevillning, som nu redan är pålagd, kommer att höjas med åtskilliga hundra procent. Man kan ju väl säga, att kronoskatterna i och för sig icke äro så stora, men om tilläggsbevillning ytterligare kommer att läggas till förutvarande skatter, så är det dock åtskilliga samhällsklasser, som komma att künna trycket deraf ganska mycket. Jag talar naturligtvis icke

*Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.*

(Forts.)

om den klass, som har så stora inkomster, att såväl andra skatter som tilläggsbevillningen utgå endast af deras öfverflöd. Icke heller talar jag om den klass, som enligt bestämmelserna icke är skyldig att erlagga någon tilläggsbevillning. Men det finnes en klass, hvar- till jag räknar bättre aflönade arbetare och mindre handtverkare samt embets- och tjenstemän med lägre aflöning, för hvilken jag tror, att dylik utgift skall blifva ganska känbar. Så tillkommer ännu en sak, hvilken i synnerhet för oss, stadsrepresentanter, kän- nes ganska svår och som kan hafva ganska farliga följder med sig. Såsom herrarne väl veta, har under senare tider rådt en stark täflan om att få ett regemente förlagdt här och ett annat der inom stä- derna, och utgifterna för de kasernbyggnader och skolor, som för regementena behöfvas, gå löst på flera hundra tusen kronor. Detta tror jag blir ett ganska dyrt onus för dessa städers invånare, i syn- nerhet som på många ställen den nuvarande kommunalskatten redan uppgår till 6 à 7 gånger bevillningskronan. Skall man nu förränta och återbetala de kapital, som måste upplånas för dessa skolor och kasernbyggnader, blir det ganska kämbart för stadsinvå- narne.

Med allt detta i perspektiv hade jag föreställt mig, att man skulle söka göra några jemkningar i synnerhet på extra anslag.

Hvad nu sjelfva karbinfrågan beträffar, kan jag icke gå lika långt som den ärade dalarepresentanten, hvilken ville, att man skulle vägra allt anslag i denna del, ty det vigtigaste, som finnes, för att en armé skall kunna möta en fiende, är väl, att den har ett tids- enligt vapen. Om vi tänka på sista kriget mellan Tyskland och Danmark, så veta vi — jag har både hört och läst det — att den danska armén kände sig rent af förtviflad, emedan de gevär, hvar- med den var utrustad, ej kunde skjuta säkert på mer än 800 alnars afstånd, då deremot tyska arméns gevär träffade på 1,200 à 1,600 alnar. Det är klart, att då en svag armé skall gå en öfverlägsen till mötes, gör den det med mycket missmod, då den känner, att den har med en fiende att göra, hvars kulor kunna träffa, innan man sjelf ens fått fienden i sigte. Jag vill, som sagdt, icke gå så långt som dalarepresentanten, och icke tror jag, att folket i landet skall klandra Riksdagen därför, att den anslår penningar till tidsenliga vapen, ty det inses lätt, att man måste vara väl utrustad, då det gäller att möta fienden.

Hvilket af de framställda förslagen är det bästa, derom har jag varit tveksam. Det har talats både för och emot, men de skäl, som vice talmannen anført, anser jag ganska goda, och jag kommer därför att intaga samma ståndpunkt som han och rösta för bifall till reservanternas förslag.

För öfrigt kommer jag med de åsichter jag uttalat att i de flesta öfriga punkterna, der Andra Kammarens ledamöter reserverat sig, rösta för bifall till reservationerna.

Herr talman, jag anhåller om bifall till reservanternas förslag.

Herr Hedin: Jag skall be att i allra största korthet få uttala den mening, att gevärsfrågan icke alls har *något* att skaffa med den urtima Riksdagens beslut. Gevärsfrågan är oberoende af den urtima Riksdagens beslut, alldeles densamma som den var, innan de besluten fattades, och som den skulle vara, äfven om dessa beslut icke någonsin fattats. Hvad åter talet om de tryckande skatterna beträffar, så är *det* talet från deras sida, som bidrogo till den urtima Riksdagens beslut, detsamma som — jäst, kastad i ugnen, sedan brödet är bakadt!

Ang. anslag till anskaffning af nya eldhandvapen åt armén.
(Forts.)

Härmed förklarades öfverläggningen slutad. Derunder hade yrkats: 1:o bifall till utskottets hemställan; 2:o bifall till herr A. Perssons m. fl. vid punkten fogade reservation; och 3:o bifall till det af herr Palme under öfverläggningen framställda förslag. Herr talmannen gaf propositioner i enlighet med dessa yrkanden och fann svaren hafva utfallit med öfvervägande ja för bifall till förenämnda reservation. Som votering likväl begärdes, upptog herr talmannen å nyo de återstående yrkandena, af hvilka det som afsåg bifall till utskottets hemställan nu förklarades hafva flertalets mening för sig. Men jemväl i fråga om kontrapositionen äskades votering, i följd hvaraf nu först uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i hufvudvoteringen angående 18 punkten i statsutskottets utlåtande n:o 5 antager bifall till utskottets i samma punkt gjorda hemställan, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit bifall till det af herr Palme under öfverläggningen framställda förslag.

Voteringen försiggick i vanlig ordning och visade 130 ja mot 80 nej; och erhöll förty propositionen för hufvudvoteringen följande, af kammaren godkända lydelse:

Den, som bifaller den vid 18 punkten i statsutskottets utlåtande n:o 5 af herr A. Persson m. fl. afgifna reservation, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Ang. anslag
till anskaff-
ning af nya
eldhandvapen
åt armén.

(Forts.)

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets i nämnda punkt gjorda hemställan.

Hufvudvoteringen utföll med 183 ja mot 32 nej; och hade alltså kammaren fattat sitt beslut i enlighet med jappropositionens innehåll.

Punkten 19.

Ang. anslag
till mobilise-
ringsammuni-
tion för eld-
handvapen.

Med tillstyrkande af hvad Kongl. Maj:t i sådant afseende föreslagit hemställde utskottet i denna punkt:

att, i likhet med hvad för år 1894 egt rum, ett belopp af 800,000 kronor måtte på extra stat för 1895 anvisas för anskaffning af mobiliseringsammunition till eldhandvapen.

Häremot hade reservation anmälts af herrar *A. Persson* i Mörrarp, *H. Andersson* i Nöbbelöf, *S. G. von Friesen*, *P. Holm*, *O. Jonsson* i Hof, *Lasse Jönsson*, *P. Pehrson* i Törneryd, *C. Persson* i Stallerhult, *J. E. Wikstén*, *A. P. Danielson*, *N. Nilsson* i Skärhus och *C. G. Andersson* i Skeenda, hvilka yrkat, att utskottet skulle hemställa,

att Riksdagen måtte, för anskaffning af mobiliseringsammunition till eldhandvapen, på extra stat för år 1895 anvisa 600,000 kronor.

Efter föredragning af punkten anförde:

Chefen för landtförsvarsdepartementet, herr statsrådet friherre *Rappe*: Kongl. Ma:t har i år liksom under två föregående år begärt 800,000 kronor för anskaffning af mobiliseringsammunition till eldhandvapen, och statsutskottet har tillstyrkt hvad Kongl. Maj:t föreslagit. Men då samtliga ledamöter i statsutskottet från Andra Kammaren i år, likasom i fjor, yrkat på nedsättning i detta anslag till 600,000 kronor, anser jag mig förpliktigad att i ämnet yttra några ord.

Det har för en stund sedan anmärkts af en talare på stockholmsbänken, att alltid, när Kongl. Maj:t framkommer med en anslagsbegäran och den här skall motiveras, den då framställes såsom den viktigaste af allt hvad Kongl. Maj:t begärt. Jag kan icke hjälpa, att de anslag på extra stat, som här i dag behandlats, och som föranlett någon vidlyftigare diskussion, verkligen äro af den beskaffenhet, att de måste anses vara af den allra största vikt för vårt försvar. Det kan väl icke bortresoneras, att, om en armé skall kunna utföra något till landets värnande, den måste vara försedd med vapen — en vapenlös armé tjenar till ingenting, det är tydligt. På samma sätt, om man eger trupper och gevär, men saknar am-

munition, så är det icke mycket bevändt med vare sig truppen eller gevären, de må vara aldrig så förträffliga. Det är således verkligen en mycket viktig sak, denna fråga om ammunition, och den är så mycket viktigare som det antal patroner, som behöfves för att kunna rycka i fält, är så betydligt, att kostnaden för denna ammunition måste blifva afsevärdt stor.

Man kan ej vänta till mobiliseringsögonblicket med att anskaffa ammunition, ty ingen verkstad kan då tillverka den quantitet, som erfordras — åtminstone ingen verkstad inom landet, och det är inom landet som ammunitionen måste anskaffas.

Man kan undra på, att så lång tid har förflutit, innan man började fästa uppmärksamheten på nödvändigheten af denna mobiliseringsammunition, ty det är först på de senare åren, som man egnat denna sak nödig uppmärksamhet. Och det är kanske något, som man verkligen med skäl kan anmärka mot krigsstyrelsen, att den ej förr gjort representationen uppmärksam på en så ytterst viktig fråga, som behovet af att i fredstid städse hafva i beredskap eu viss quantitet ammunition för att dermed, när allvarets stund kommer, utrusta armén. Men så mycket angelägnare är det att snart fylla behovet, när det blifvit uppenbart.

Detta behof har beräknats — när beräkningen för första gången gjordes — till 36 millioner patroner, men denna beräkning är i sjelfva verket ganska låg. Sedan armén genom urtima Riksdagens beslut blifvit förstärkt, har man derför ökat siffran till 40 millioner. Men äfven denna siffra är ej synnerligen hög, då den jemföres med den quantitet ammunition, som man i andra länder beräknar för ifrågavarande ändamål.

Ser man på den tyska armén, så finner man, att der är stadgadt, att för fälttrupperna och etappväsendet måste finnas till förfogande 320 à 340 patroner per gevär och dessutom i förråd; men huru mycket, som finnes i förråd, är icke bekant. För den schweiziska armén finnes bestämdt, att för hvarje soldat af aktiva hären skall städse finnas i förråd 500 patroner och för hvarje schweizare, tillhörande landstormen, 200 patroner. Efter denna beräkning skulle 70 millioner vara den quantitet vi behöfde, eller 50 millioner för den aktiva hären och 20 millioner för landstormen. Jag anför icke dessa siffror för att säga, att jag har för afsigt att hos Kongl. Maj:t föreslå, att det ständigt skulle finnas i förråd en så stor ammunitionskvantitet, utan endast för att visa, att äfven med afseende på ammunitionen liksom för gevären de yrkanden, som af Kongl. Maj:t gjorts, äro begränsade till ett minimum. Och jag vill draga den slutsatsen af detta förhållande, att har man icke ifrågasatt en större quantitet, så är det så mycket nödvändigare, att åtminstone denna quantitet så snart som möjligt finnes till förfogande. Hade general-fältygmästarens förslag utan minskning blifvit framlagdt för 1892 års riksdag, så skulle vi nästa statsreglering haft ammunitionen i öfverensstämmelse med hans beräkning färdig och klar. Det var

Ang. anslag
till mobilise-
ringsammuni-
tion för eld-
handvapen.
(Forts.)

Ang. anslag
till mobilise-
ringsammuni-
tion för eld-
handvapen.
(Forts.)

Kongl. Maj:t, som sjelf nedsatte beloppet från 1 million till 800,000. Denna summa har beviljats 1892 och 1893, och jag hoppas, att den må blifva beviljad äfven 1894. Skulle man kunna hoppas, att man vidblefve denna summa, så skulle man åtminstone 1897, det vill säga rättare sommaren 1898, hafva fyllt det behof, som nu beräknats, nemligen 40 millioner. Men om man nu börjar att minska ifråga-
varande belopp, hvilken risk är det man då löper? Jag hemställer till herrarne sjelfva, hvilken risk som uppstår derigenom, att armén i allvarets stund saknar ammunition. Huru skall man då gå till väga? Att ammunition behöfves, lär väl icke kunna bestridas. Skall man då hemta den *utifrån*? Om något är krigskontraband, så är det väl ammunition; således kan man icke *utifrån* få någon. Alltså måste man anskaffa den *inom* landet. Men här inom landet är det omöjligt att så hastigt tillverka den ammunition, som behöfs. I de två ammunitionsfabriker, som vi hafva, kan man icke tillverka mer än 15 millioner patroner per år, och då skall det arbetas dag och natt i 3 aflösningar. Således är det en ganska allvarlig sak, att, sedan man beslutat organisera en armé och försett den med vapen, man då skall darra på målet, när det gäller att skaffa den nödig ammunition. Har man förut ansett, att 800,000 kronor böra anvisas, så torde man också nödvändigtvis böra fortsätta att bevilja detta belopp, tills allt blir färdigt.

Skulle man nu i dess ställe öfvergå till endast 600,000 kronor om året, så blefve det en minskning af 1,800,000 patroner. Man kan tycka, att det icke gör så mycket, men det gör i alla fall, att om vi skola rycka ut i fält, så komma våra ammunitionskolonner på detta sätt att icke blifva fullt utrustade, hvilket i sanning skulle innebära en grav anmärkning mot krigsstyrelsen — ty motståndarne komma för visso ej med halfva kolonner — eller också skola vi afstå från den föreskrift, som mobiliseringsinstruktionen innehåller, att då manskapet rycker in till mötesplatserna, så skall det öfvas i skjutning med ett visst antal patroner. Det är ju med de få dagar, som våra värnpliktige kunna öfvas i vapnens bruk, i synnerhet för de äldre klasserna, högst önskligt, att de må öfvas i skjutning, innan de rycka mot fienden. Detta måste man i så fall undandraga dem.

Krigshistorien visar också, huru farligt det är för ett land, om icke dess armé är fullt utrustad med ammunition, när kriget står för dörren. Så var det efter de stora striderna vid Metz alltid talet om brist på ammunition, som hindrade fransmännen att handla, då de borde handla, hvadan alla rörelser förlamades. Och om vi tänka på det serbisk-bulgariska kriget på Balkanhalfön, så var ju den serbiska armén vida bättre utrustad med soldater och gevär än den bulgariska, men det oaktadt blefvo serberna besegrade. Jag vill visst gifva fullt erkännande åt furst Alexander och den unga, af patriotism lifvade bulgariska armén; men det var dock så med den serbiska armén, att så väl den än var utrustad med kanoner och gevär, så saknade den ammunition, och då kunde ju ingenting blifva af: det var påtag-

ligt vid sådant förhållande, huru striden skulle aflöpa. Det är en ganska allvarlig sak att i detta hänseende icke göra hvad göras kan.

Om herrarne gå igenom de utgifter, som i år ifrågasätts under rubriken extra anslag, så tänker jag, att herrarnes uppmärksamhet skall falla derpå, att de hufvudsakliga posterna äro för gevärf, för ammunition och för sjukvård. Om man går tillbaka i tiden och ser på de titlar, som finnas på extra anslag under föregående år, så finner man der långt flera. Huru kommer detta sig? Är behovet mindre än förut? Nej, de herrar, som äro ledamöter af statsutskottet, kunna intyga, att behof finnas nog; och särskildt med afseende på vårt lands fasta försvar, är det ganska viktiga behof, som förefinnas. Så har chefen för fortifikationen begärt 1,110,000 kronor för att sätta Vaxholm i sådant skick, att det motsvarar tidens fordringar, och likaledes med afseende på Karlskrona ett belopp af 660,000 kronor för att sätta Kungsholms fästning i nöjaktigt stånd i fortifikatoriskt hänseende; och han påyrkar, att Kongl. Maj:t skulle göra framställning derom, att redan för detta år i förra hänseendet måtte beviljas 460,000 kronor och för Kungsholms fästning 200,000 kronor. Man skall icke tro, att dessa behof icke förefinnas; de äro tvärt om högeligen allvarliga. Om det gäller att upprätthålla vår neutralitet, så är det ju våra kustfästningar, som i första hand träffas. Och såsom chef för landtförsvarsdepartementet känner jag tungt det ansvar, jag påtagit mig, då jag tillrådt Konungen att uppskjuta med framläggandet af anslagsbegäranden rörande dessa anläggningar. Men hvarför har då detta skett? Jo, det är emedan man gjort ett allvarligt bemödande att så vidt möjligt inskränka sig till att först ordna sjelfva hären, att koncentrera sig på denna först och främst; ty befästningar utan här tjena icke mycket till. Men om ett sådant sträfvande mötes dermed, att utrustningen för sjelfva de mobiliserade trupperna och anslagen dertill klippas af, så är det icke mycket uppmuntrande.

Jag har icke kunnat underlåta att påpeka detta, på det att herrarne må se, att ifrågavarande anslag äro enligt Kongl. Maj:ts uppfattning så öfvervägande viktiga, att det skulle vara till stor skada, om de icke blefve beviljade. Jag hoppas således, att kammarerna måtte bifalla de af Kongl. Maj:t för förevarande ändamål ifrågasatta och begärda anslag.

Herr Mankell: Jag vågar antaga, att denna kammares flertal med mig är ense derom, att budgetens på senare tiden allt för hastiga och stora tillväxt, i förening med det föga tillfredsställande skicket af våra finanser, påkallar den största möjliga sparsamhet i de af regeringen äskade anslagen. Mig har föresväfvat såsom en möjlighet, att denna besparing skulle kunna sträcka sig till inemot det belopp, till hvilket de nya skatterna, hvilka nu kommit på tal, nemligen arfs- och stämpelskatten, beräknas uppgå, och hvilka skatter sålunda skulle kunna undvikas. Detta så mycket hellre som jag antager,

Ang. anslag till mobiliseringsammunition för eldhandvapen.
(Forts.)

*Ang. anslag
till mobilise-
ringsammuni-
tion för eld-
handvapen.*

(Forts.)

att sättet för deras utgörande kommer att blifva ganska omtvistadt, och som de i alla händelser kunna vara bra att hafva i behåll vid nästkommande statsreglering, då i alla fall nya och dryga utgifter förestå på ordinarie stat till följd af urtima Riksdagens beslut, nemligen icke mindre än närmare 1½ millioner kronor. Derigenom skulle också möjligen den eljest hotande maltskatten kunna undvikas.

Men skola vi under denna riksdag kunna spara med någon verkan, så måste det ske på fjerde och femte hufvudtitlarne. Visserligen må medgifvas, att vi måste binda vid vår fot alla de utgifter, som stå i omedelbart sammanhang med urtima Riksdagens beslut; men det finnes andra utgifter, som icke äro af sådan natur, och på hvilka jag anser att vi böra och kunna spara.

I afseende å fjerde hufvudtiteln har utskottet prutat något. Och utskottets ledamöter från denna kammare hafva prutat något mera. Men jag anser det oaktadt, att något ytterligare i det hänseendet mycket väl och utan olägenhet kan göras.

Åtskilliga militära utgifter finnas, som äro af den beskaffenhet, att man visserligen måste anse dem behöfliga, men hvilka utan olägenhet böra kunna fördelas på en längre tid än den af regeringen föreslagna. Och bland dessa utgifter vågar jag just räkna den nu ifrågasatta.

Såsom bekant, begärde Kongl. Maj:t vid 1892 års lagtima riksdag till mobiliseringsammunition 4 millioner kronor att fördelas på fem år med 800,000 kronor under hvarje år; deraf beviljades för år 1893 800,000 kronor och för år 1894 likaledes 800,000 kronor. Nu har Kongl. Maj:t å nyo begärt 800,000 kronor. Statsutskottets ledamöter från denna kammare hafva dock ifrågasatt en nedsättning till 600,000 kronor. Men jag för min del anser, att detta belopp utan ringaste fara kan minskas till 400,000 kronor. Jag ber få erinra — och jag beklagar, att herr krigsministern just nu aflägsnat sig — att herr krigsministern förra året, då frågan var under behandling, och det då, likasom nu, väcktes förslag om att nedsätta det af regeringen äskade beloppet, medgaf att, om de då begärda 800,000 kronorna beviljades, d. v. s. tillsammans med förut beviljade 1,600,000 kronor, han skulle kunna tänka på möjligheten af en mobilisering, i händelse af en kränkning af vår neutralitet. Detta upprepade han tvenne gånger såsom skäl för bifall till det af regeringen då framlagda förslaget. Om man nu beviljar ytterligare 400,000 kronor, så är jag öfvertygad om, att han icke endast bör kunna *tänka på* möjligheten af en mobilisering, utan att han äfven ganska väl kan *utföra* densamma.

För såvidt jag vet, förefinnes i öfrigt för närvarande icke den ringaste anledning att tro, det vårt land skall blifva hotadt eller dess neutralitet kränkt; tvärt om råder i hela världen de fredligaste förhållanden, och detta emedan man allt för mycket måste sysselsätta sig med ländernas inre förhållanden att vilja kasta sig in i skadliga krig. Dertill kommer ytterligare den omständighet, hvilken förut i

dag blifvit framhållen, nemligen att det är fråga om att skaffa en ny gevärsuppsättning. Om vi nu hafva något så när tillräcklig mobiliseringsammunition för de gamla gevären af 1867—89 års modell, som i första hand kunna komma i fråga att användas, så torde man utan fara kunna se tiden an i afseende på anskaffandet af den nya ammunitionen, som behöfves för de nya gevären. Det dröjer sannolikt åtskilliga år, innan Riksdagen till dessa nya gevärlämnat anslag och innan de blifva färdiga; och förr än detta skett, lär ingen ammunition i någon större skala erfordras. Jag tror således, att det icke ligger någon våda i att nedsätta ifrågavarande anslag till 400,000 kronor, hvarför jag tager mig friheten anhålla, att herr talmannen i sådant syfte behagade framställa proposition.

Ang. anslag till mobiliseringsammunition för eldhandvapen.
(Forts)

Herr John Olsson förklarade sig instämma med herr Mankell.

Herr vice talmannen Danielson: Jag är fullt ense med den föregående talaren derom, att, om man skall spara på fjerde hufvudtiteln, denna punkt är den mest lämpliga i sådant afseende, och det bör väl icke förundra någon, om kammaren vill i någon mån nedsätta de begärda beloppen, ty ser man på allt, hvad af regeringen äskats och af Riksdagen beviljats till landtförsvarets ordnande, så är det ju klart, att man måste i någon mån försöka att spara.

Hvarför vi nu i reservationen yrkat på 600,000 kronor, är af den orsak att, ehuru utskottet i fjol lyckades genom den förseglade sedelns tillhjälp få anslaget nedsatt till 600,000 kronor, så beviljades dock i den gemensamma voteringen 800,000 kronor.

Nu har sagts, att det vore förenadt med en stor risk att något långsammare anskaffa ammunition, men hela affären beror på, att utskottet vill anskaffa denna ammunition på tre år, under det att vi reservanter anse, att denna anskaffning mycket väl kan fördelas på fyra år. Det återstår nu att bevilja för ifrågavarande ändamål 2,400,000 kronor; bevilja vi nu 600,000 kronor, så behöfva vi fyra år, och bevilja vi 800,000 kronor, så erfordras tre år för att uppnå totalsumman 4,000,000 kronor.

Likaså hafva vi hört uppgifvas, att 360 patroner per gevär skulle vara temligen högt tilltaget; nu hafva vi 180 för hvarje gevär, och då tycker jag, att det icke kan vara någon risk, om det går något långsammare med anskaffningen, helst som man har anledning tro, att vi hafva att emotse en annan kaliber, hvadan ammunitionen i så stora förråd då på sätt och vis icke är så nödvändig, som man vill framhålla.

Jag tror således, att det är önskligt, att man i detta fall iakttaga sparsamhet, och på grund häraf skall jag anhålla att få yrka bifall till den af mig med flera afgifna reservation, hvilken lyder: att Riksdagen må för anskaffning af mobiliseringsammunition till eldhandvapen på extra stat för år 1895 anvisa 600,000 kronor.

Ang. anslag
till mobilise-
ringsammuni-
tion för eld-
handvapen.

(Forts.)

Herr Nilsson i Skärhus: I likhet med herr Mankell skulle äfven jag kunna vara med om en nedsättning till 400,000 kronor, för den händelse man hade den ringaste utsigt att vinna Riksdagens bifall till en så stor nedsättning, men då jag genom erfarenhet funnit, att i de gemensamma voteringarna det högre anslaget nästan alltid blifvit beviljadt, så är jag under sådana omständigheter betänksam och tror, att möjligen 800,000 kronor kunna i gemensam votering blifva beviljade, och då således ingen utsigt förfinnes för genomförandet af lägre belopp än 600,000 kronor, så skall jag i likhet med herr vice talmannen anhålla att få yrka bifall till den vid den föredragna punkten af mig med flera fogade reservation.

Öfverläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gaf proposition först på bifall till utskottets hemställan och derefter *dels* på bifall till reservanternas yrkande och *dels* på bifall till herr Mankells förslag; och förklarade herr talmannen sig anse propositionen på bifall till reservationen vara med öfvervägande ja besvarad. Herr John Olsson begärde likväl votering. Med anledning häraf upptog herr talmannen, för bestämmande af kontrapositionen, till förnyade propositioner de båda återstående förslagen; och förklarades dervid utskottets hemställan hafva de flesta rösterna för sig. Då emellertid herr John Olsson begärde votering jemväl beträffande kontrapositionen, skedde nu först uppsättning, justering och anslag af en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i hufvudvoteringen angående 19:de punkten i statsutskottets utlåtande n:o 5 antager bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit bifall till det af herr Mankell under öfverläggningen framställda yrkande.

Röstsedlarne uppräknades, hvar efter annan, och visade 132 ja mot 62 nej; i följd hvaraf nu vidare uppsattes, justerades och anslogs följande proposition för hufvudvoteringen:

Den, som beträffande 19:de punkten i statsutskottets utlåtande n:o 5 bifaller den af herr A. Persson m. fl. vid punkten fogade reservation, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets i punkten gjorda hemställan.

I denna senare votering röstade 175 ledamöter ja och 19 nej; hvadan kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen.

Som tiden nu var långt framskriden, uppsköts den vidare behandlingen af föreliggande utlåtande till i afton kl. 7, till hvilken tid kammaren, genom utfärdadt anslag, kallats att åter sammanträda.

§ 5.

Till kammaren hade inkommit följande sjukbetyg, som upplästes:

Att majoren Elis Nilsson till följd af hastigt påkommen sjukdom är tills vidare förhindrad att infinna sig vid Riksdagens sammanträden, intygas härmed på begäran.

Stockholm den 7 mars 1894.

Edvard Fogelström,

med. licentiat.

§ 6.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *J. Andersson* i Vårgårda under 14 dag. fr. o. m. den 9 dennes,

» *O. Persson* i Killebäckstorp » 14 » » » » » 17 »

» *Folke Andersson* » 5 » » » » » 8 »

» *G. Ryding* » 14 » » » » » 15 »

» *V. Ekenman* » 8 » » » » » 8 »

och » *C. H. Wittsell* » 14 » » » » » 16 »

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 3,45 e. m.

In fidem

Hj. Nehrman.